

ԺՐԱԳԻՐ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԻ

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ 8-9-10
ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1939

891.99(07) 2841

2-98: 2 pieces
very green, very dry.

very fresh, & very dry.

13. VI

25.vii

121

ԽՍՀՄ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՖԻԼԻՄԼԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑ

891.99.09(07)

Ճ-ՅՑ

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԻ

(ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ 8-9-10-ՐԴ
ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ)

Խմբագրությունը՝ Հովհան ԵՄԵԼԻՅԱՆԻ

A II-284t
30816

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐ ԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1939

ПРОГРАММА

пособия по истории армянской литературы

Гиз Арм. ССР, Ереван 1939

ԽՄԻԱԳՐՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հայ ժողովրդի կուլտուրան բազմադարյան պատմութիւն, կյանք ունի: Առհասարակ վորքան հին է հայ ժողովուրդը, նույնքան հին է նրա կուլտուրան: Հայոց դրավոր գրականութեան առաջին կոթողները պատկանում էն մեր թվականութեան 5-րդ դարի սկզբներին, իսկ այդ նույն կոթողների միջոցով մեզ հասած ժողովրդական բանահյուսութեան փայլուն նմուշները (վեպերը, առասպելները, յերգերը) պատմում են, վոր հայերը գեղարվեստական խոսք են ստեղծել դեռ խոր անցյալում, հեռավոր հեթանոսական շրջանում, հայկական եթնոսի դոյութեան յուսաբացին:

Այսպիսով խորհրդային հայ ժողովուրդն իր նախնիներից ժառանգել է մի գրականութիւն, վորը պատկանում է աշխարհի հնագույն կուլտուրաների թվին և վորը մարդկութեան պատմութեան զարգացումով ստեղծված գեղարվեստական լավագույն արժեքներից մեկն է: Այդ գրականութիւնը հաղթական յերթով մտնում է սոցիալիստական հասարակութեան կուլտուրայի վոսկի Փոնդը: Այդ գրականութեան պատմութիւնը գրելու դործը դրված է խորհրդային գիտական հիմնարկների, նրանց կադրերի վրա: Այդ գրականութիւնը կոչված է մասնակցելու կոմունիզմի կառուցման, մեր ձեռք աղդային, բովանդակութեամբ կոմունիստական կուլտուրայի կերտման ու խորհրդային յերիտասարդութեան դաստիարակութեան մեծ պայքարին: Հայ ժողովրդի յերդվյալ թշնամիները — դաշնակցական-տրոցկիստական բանդիտները, վոր տարիներ շարունակ դիմակաւորված վնասում ենին խորհրդային, գիտական, գրական աշխատանքներին, նենդութեամբ պրովոկացիայի յենթարկեցին մեր աղդային կուլտուրական ժառանգութիւնը, հայտարարելով նրա մեծ մասը «կղերա-Փեոդալական», «կղերա-պահանջողական», «բուրժուա-նացիոնալիստական» և այլն: Նրանք բամբասում ենին, վոր Փաւստոս Բյուզանդացին, Մովսէս Խորենացին, Ղազար Փարպեցին, Յեղիշեն և մյուսները յեղել են յեկեղեցական գրողներ ու գրել են հայ թագավորների և իշխանների պատմութիւնը, հետեապեռ վնասակար են: Աբովյանը, Ալիշանը, Պատկանյանը,

Բաֆֆին, Ծերենցը և մյուսները նրանց մեկնաբանությամբ դուրս ել
գալիս, վոր պատկանում են դաշնակցությանը: Վնասարարների դը-
խավոր նպատակն եր կարծիք ստեղծել, վոր հայ ժողովրդի անցյալ
կյանքը հերոսությունից ու լուսավոր մտքից զուրկ խավարի մի թա-
գավորություն է, իսկ մյուս կողմից՝ վարկաբեկել խորհրդային իշխա-
նությունը, իբր թե նա չի հանդուրժում աղգային կուլտուրական ժա-
ռանգությունը: Դրա համար նրանք ժողովրդի կյանքի, դասակար-
գային պայքարի, իշխող դասակարգերի զաղափարների աղդեցու-
թյունը գրականության մեջ մեկնել են նենդորեն:

Առհասարակ ավելորդ դործ է համարվել հայոց գրականության
պատմության ուսումնասիրությունը: Դպրոցներում հայոց գրակա-
նությունը ավանդվել է թերի և այն ել անդեմք ու անսխառմ քրեո-
տոմատիաների միջոցով: Այդ քրեոտոմատիաների բնորոշ դժերից
մեկը միշտ ել յեղել է այն, վոր նրանք հայոց գրականությունն իբ
զարգացման գլխավոր գծերով սկզբից մինչև մեր որերը յերբեք չեն
ընդգրկել: Տարիներ շարունակ հայոց գրականության պատմությու-
նից դուրս են վտարվել մեր դանձերը՝ ժողովրդական բանահյուսու-
թյունը և հին գրականությունը:

Դրա հետևանքով մինչև այժմ ել մեր միջնակարգ դպրոցավարտ-
ները դաղափար չունեն այն մասին, վոր հայոց գրականությունը
սկզբնավորվում է 5-րդ դարում, վոր մեր աղգային գրականության
առաջին նախաձեռնողը յեղել է 5-րդ դարի սկզբին գիտնական, հայոց
դրերն ստեղծող Մեսրոպ Մաշտոցը: Նրանք չգիտեն, վոր հեռավոր
անցյալում մեր ժողովուրդն աշխարհի կուլտուրային տվել է
Ադանթադեղոս, Բյուզանդ, Փարպեցի, Յեղիշե, Խորենացի, Սերեոս,
Շիրակացի, Դ. Անհաղթ, Արծրունի, Նարեկացի, Այգեկցի, Գոշ և
այլն:

Այդ քրեոտոմատիաներում հայոց գրականությունից դուրս են մնա-
ցել այնպիսի հեղինակներ, ինչպիսիք են՝ Ղևվոնդ Ալիշանը, Մկրտիչ
Պեչիկթաշլյանը, Ռափայել Պատկանյանը, Շահադիդը, Բաֆֆին, Ծե-
րենցը, Ոսյանը և ուրիշները:

Լենինի-Ստալինի կուսակցությունը խորհրդային ժողովրդի անմի-
ջական ոգնությամբ ջախջախեց մեր ժողովրդի, նրա կուլտուրայի և
յերջանիկ կյանքի թշնամիներին: ՀԿ(բ) կուսակցության կենտրոնա-
կան կոմիտեն միջոցներ ձեռք առավ վնասարարության հետքերը վե-
րացնելու համար: Մասնավորապես մի շարք ձեռնարկումներ յեղան
մեր ժողովրդի անցյալի մեծ կուլտուրան վերադնահատելու, բար-
ձրացնելու համար: Դրա ցայտուն օրինակն է մեր «Սասունցի Դավիթ»

եպոսի հաղաթամյա հորելյանի կաղմակերպումը: Պատմական այդ
փաստը, համարձակությամբ կարելի չե ասել, նոր շրջան և բացում
հայ ժողովրդի պատմության ու նրա կուլտուրայի լենինյան սևում-
նասիրության ու գնահատման համար:

Այդ կարևորագույն նոր ձեռնարկումներից մեկն էլ հայոց դրա-
կանության պատմությունը գրելն է: Կուսակցության Կենտրոնական
Կոմիտեյի հանձնարարությամբ ԱՐՄՖԱՆ-ի Գրականության և Լեզվի
Ինստիտուտը պատրաստում և հայ դրականության պատմության հա-
մառոտ դասընթացը: Այն գրվում է վորպես դրականության դասա-
դիրք հայկական միջնակարգ դպրոցների բարձր դասարանների (8, 9,
10) համար: Այդ հատորում շարադրվում և հայոց դրականության
պատմությունն սկզբից մինչև մեր օրերը:

Առաջին հարցը, վոր տրվում և հայոց դրականության դասընթա-
ցը դրողներին, դա դրականության պատմության կոնցեպցիայի խըն-
դիրն է:

Վո՞րն և հայոց դրականության պատմության կոնցեպցիան, ի՞նչ
կոնցեպցիայով և շարադրվում այդ պատմությունը: Լենինը, բացա-
տրելով ռուսական բանվորական մամուլի պատմության եռասկները,
գրում է.

«Բանվորական մամուլի պատմությունը Ռուսաստանում ան-
խախտելի կերպով կապված և դեմոկրատական ու սոցիալիստա-
կան շարժման պատմության հետ: Դրա համար էլ, միայն աղա-
տադրական շարժման դլխավոր եռասկներն իմանալով և, վոր
հնարավոր և իսկապես հասկանալ, թե ինչու բանվորական մա-
մուլի նախապատրաստումը և առաջացումը գնաց այս ուղիով
և վոչ մի ուրիշ» (Հատոր XVII, յեր. 341):

Լենինի այս բացատրությունից հայոց դրականության պատմու-
թյան վերաբերյալ հանում ենք հետևյալ յեզրակացությունը. հայոց
դրականության ուղղությունները և ձևավորումը, դրական յերևույթ-
ների հրապարակ դալը, դրականության դարգացման թափի բարձրա-
ցումը և իջեցումը պետք և ուսումնասիրել սերտ կերպով կապված
ժողովրդի աղատադրական շարժման եռասկների հետ:

Դասընթացը բաժանվում և չորս հիմնական շրջանների — հին
շրջան (մինչև 10-րդ դարը), միջին շրջան (10-18-րդ դարը), նոր շրջ-
ան (18-րդ դարից մինչև Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական հեղափո-
խությունը) և վերջապես Խորհրդային շրջան: Ամեն մի շրջան իր
մեջ ունի բաժիններ ու յենթաբաժիններ:

Նպատակ և դրված համառոտ դասընթացի միջոցով այն ծավալով
ու վորակով դնել դրականության պատմության ավանդումը, վոր

Հայկական միջնակարգ դպրոց ավարտող յերիտասարդությունը իմանա-
հայ ժողովրդի գրականությունն իր դարդացման հիմնական ետապնե-
րով ու գծերով: Վոչ թե կցկտուր, աղավաղված մի քանի տեղեկու-
թյուններ միջնադարյան օլոնդիայի և այնուհետև նոր շրջանի մասին,
ինչպես մինչև այժմ կատարվում էր, այլ լուրջ, պարզ, հետաքրքրա-
կան պատմություն հայոց ժողովրդական բանահյուսության, հայոց
գրերի դյուտի, գրավոր գրականության սկզբնավորման, դարդացման
ու միջադպրին կապերի մասին: Այդ հնարավորություն կտա մեր յե-
րիտասարդությանը—համեմատաբար ամբողջականորեն ճանաչելու հայ
ժողովրդի հոգևոր արտադրության հարստությունը և դիտենալու, թե
ինչ ներդրում է կատարել մեր ժողովուրդն ընդհանուր մարդկության
կուլտուրայի դանձարանը:

Նպատակ է դրված աշխուժ ձեռնով, պարզ, պատկերավոր, հրա-
պուրիչ ներկայացնել գրական կարևորագույն յերևույթները, գրողնե-
րի կյանքն ու ստեղծագործությունը, ցույց տալ թե պատմության
թարրեր ետապներում նրանք ինչ վորակով են պատկերել ժողովրդի
կուլիլը սոցիալական անարդարության դեմ և ադդային աղատադրու-
թյան համար:

Դասընթացի առաջին գլուխն սկսվում է հեթանոսական շրջանի
բանահյուսության վերլուծումով («Հայկ և Բել», «Արա և Շամի-
րամ», «Սաթենիկ և Արտաշես», «Արտավադդ», «Տիգրան և Աթդա-
հակ», «Վահագն» և այլն): Բացատրվում է, թե այդ պատմաա-
ռասպելական ու դիցաբանական դոհարների մեջ ինչպես է պատկերել
հայ ժողովուրդն իր պայքարն ոտար նվաճողների դեմ:

Հին շրջանի հաջորդ բաժնում պարզ ու հակիրճ պատմվում է հայ
գրականության սկզբնավորումը: Լուսաբանվում է հայոց գրերի դյու-
տը: Ցույց է տրվում, վոր առաջավոր աղնվականության պայքարը
հայոց դիր ու գրականությունն ստեղծելու համար անմիջապես բըղ-
խում էր Հայաստանի անկախության պաշտպանության շահերից: Լու-
սաբանվում է քրիստոնեական կրոնի ադդեցությունը պատմական այդ
շրջանի գրականության վրա: Բացատրվում է առաջին շրջանում հու-
նարենից ու ասորերենից կատարվող թարգմանական գրականության
նշանակությունը: Վերջապես լուսաբանվում է կարևոր մի խնդիր—
հայ ֆեոդալական հասարակության գրական լեզվի՝ դրաբարի առա-
ջացումը:

Հինգերորդ դարի յերկրորդ կեսից ծաղկում է հայոց ադդային
ինքնուրույն գրականությունը: Հայտնի յե, վոր 5—10-րդ դարերի մեր
գրողները սովորաբար կոչվում են պատմիչներ: Այնինչ այդ շրջանի

գրողներն յերկերը սասկ պատմական դրվածքներ չեն, նրանք ամեն շուտ պատմական ու գեղարվեստական գրականության միաձուլումն են: Այդ շրջանում գրողը հանդես է գալիս վորպես հանրագետ, և գրականությունը դեռ չերտավորվել: Մեր պատմագիրները՝ Աղաթան-գեղոսը, Բյուզանդացին, Ղազար Փարպեցին, Մովսես Խորենացին, Յե-դիշեն, Սեբեոսը և մյուսները գեղարվեստորեն են դրել հայ ժողովրդի պատմությունը, արտացոլել ժողովրդի պայքարը ոտար բռնավոր-ներն դեմ, մերկացրել ներքին դավադրությունները, դավաճանու-թյունները, մեծարել հայրենասեր հերոսներին, լայն չափերով ողտա-դործել ժողովրդական բանահյուսությունը (վեպերը, առասպելները և այլն) կերտել են գեղարվեստական սքանչելի հատվածներ, դունադեղ լեզու, պատկերավոր միտք: Համառոտ բնութագրվում են այդ շրջանի գրողները և նրանց յերկերը: Հին շրջանը յեղրավակվում է նրանով, թոր տեղեկություններ են տրվում հայկական կուլտուրայի մյուս բնա-դավառների ծաղկման մասին:

Հայոց գրականության միջին շրջանը ծնունդ է առնում այն հերո-սական պայքարում, վոր 7—10 դարերում մեր ժողովուրդը մղեց արա-բական ու բյուզանդական բռնավորների դեմ: Հայ ժողովուրդը վոր-պես այդ պայքարի դունադեղ արտացոլումն ստեղծեց «Սասունցի Դա-վիթ» եպոսը: Դասընթացի միջին շրջանը դրա համար ել բացվում է «Սասունցի Դավիթ» եպոսով:

Միջին շրջանի առանձնահատկությունն այն է, վոր արդեն հրա-պարակ են գալիս սրոֆեսիոնալ բանաստեղծներ— գրողներ (Նարե-կացի, Շնորհալի, Այգեկցի և այլն), և պատմագրությունն արդեն զխտվում է վորպես հայոց ընդհանուր կուլտուրայի յերևույթներից մեկը: Այդ շրջանում է, վոր գրողներն ուժեղ բեկում են կատարում դեպի աշխարհիկ թեմատիկան:

10—15-րդ դարերը Բյուզանդիա համարում է հայոց գրականության վերածնության շրջանը, և հաստատում է, վոր հայոց ստեղծագի-թանակը միջնադարում համամարդկային յերևույթ եր:

Միջին շրջանում առաջին խոշոր գրական յերևույթը Գրիգոր Նա-րեկացին է: Ընդունված է յեղել Նարեկացուն համարել միտաիկ, աե-տեցիոն, կրոնամու ու վոչ մի լուսավոր գիծ չունեցող գրող: Մեր դասընթացում Նարեկացու խնդիրը մեկնաբանվում է պատմականո-բեն: Բացատրվում է բանաստեղծի եպոխան, նրա կյանքը, ստեղծա-դործությունը: Ուսումնասիրությունը ցույց է աալիս, վոր Նարեկա-ցին կապված է յեղել թոնդրակեցիների դյուղացիական շարժման հետ և այդ կապակցությամբ յեկեղեցու կողմից խիստ հալածվել է. նրա

միասնացիւմը, նրա ձգտումը դեպի յերկնային թեման հակասական է: Նարեկացին դրել է կրօնական յերդեր, բայց յերդել է և աշխարհիկ կյանքը, բնությունը, դարունը, ջլաբաղունը, լայնաթիկունք սայլապանին: Նարեկացու կրօնական աշխարհայացքը բոլոր յերկերում չէ, վոր իշխում է: Այդ լույսի տակ է դիտվում նաև Ներսես Շնորհալիի իր ստեղծագործություններով:

Միևիթար Գոշի, Վարդան Այդեկցու առակները, Ֆրիկի, Կոստանդին Յերզնկացու, Մկրտիչ Նաղաշի, Գրիգոր Աղթամարցու, Հովհաննես Թլկուրանցու, Նահապետ Քուչակի պոեզիան մեկնաբանվում է վորպես հայոց գրականության վերածնության հաղթանակը: Յուրջ է տրվում նաև նրանց աշխարհայացքի ուսմանափակվածությունը:

Միջին շրջանի ամեն մի յենթարաժնում գեղարվեստական գրադանության ամփոփմանը հաջորդում է այդ շրջանի հայկական պատմագրության, նկարչության, ճարտարապետության, յերաժշտության պարզ ու սեղմ նկարագրությունը, բնորոշումը:

Վերջապես այդ բաժնում աչակերտությանը տեղեկություն է տրվում 16—18-րդ դարերի հայոց տաղերության պատմության մասին:

Հայ նոր գրականության շրջանը բացվում է 18-րդ դարի վերջին և 19-րդ դարի սկզբին: «Խալխի նոքար» Սայաթ-Նովան արդեն յեղբայրակել էր միջնադարը, և իր հանճարի ճառագայթները նետել դեպի նորագույն շրջանը: Գաղութներում (Հնդկաստան, Յեմբուլա) առաջավոր հայ մտավորականությունը մտորում էր նորի մասին: Սակայն պատմական այդ պրոցեսն ամբողջ ուժով դուրս ժայթքեց ուշ, այն ժամանակ, յերբ Արևելյան Հայաստանն անցավ ռուսական կայսրության գերիշխանության տակ:

19-րդ դարի առաջին քառորդում Ռուսաստանը նվաճեց Անդերկովկասը և Արևելյան Հայաստանը: Ժողովուրդը տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական պայմանների և հարաբերությունների նոր հում մասով: Հայաստանը դարձավ ցարիզմի ստրուկը:

Ժողովրդի սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական նոր վիճակը իր դարդացման պրոցեսում ամեն մի ետապին համապատասխան առաջադրեց կուլտուրական ու գրական նոր պահանջներ:

19-րդ դարի 30—40-ական թվականներին, հակառակ Փետրապետիկական խավերի դիմադրության, ծավալվեց մի ամբողջ լուսավորական շարժում (Արուսյան): Այդ շարժման ելությունը ժողովրդայնությունն էր: 50—60-ական թվականներին այդ շարժումը յերկվեղեղեց — մի փեղկը հանդեց պայքարի հեղափոխական-դեմոկրատական ուժերին, իսկ մյուսը՝ բուրժուական-պոդայնական լիբերալիզմին:

Հայ հեղափոխական դեմոկրատիան Հայ ժողովրդի բախտը, նրա ազա-
տության հեռանկարները կապեց ուստի ժողովրդի բախտի, նրա ազա-
տագործման հեռանկարների հետ: Հայ բուրժուական մտավորականու-
թյան չբխանում ծաղած առանձին դժգոհությունները վոչ թե ցարիզմի
եյության դեմ եյին, այլ նրա գործելակերպի խստությունների:

Նոր գրականության նախահայր Խաչատուր Աբովյանը պահան-
ջում էր՝ պատկերել ժողովրդի կյանքը, գրել ժողովրդի համար, ժո-
ղովրդին հասկանալի լեզվով, նախապատրաստել ժողովրդի ազգային
աղատագրական կռիվը: Աբովյանի լուսավորական մանիֆեստը ստեղ-
ծագործական ծրագիր հանդիսացավ ամբողջ 19-րդ դարում Հայ գրա-
կանության առաջավոր ներկայացուցիչների համար:

Աբովյանից հետո Միքայել Նալբանդյանը, մեծ հեղափոխականը,
հատուկ կրքոտությամբ հայտարարեց, վոր չի կարելի հանդուրժել
հայրենիքի և ժողովրդի թշվառ վիճակը, կոչ արեց սիրել ազատու-
թյունը, կռվել ազատության համար, և ինքը հերոսաբար նահատակ-
վեց վորպես ազատության բանակի փայլուն առաջնորդը:

Այնուհետև լուսարանվում են Ալիշանի, Պոռչյանի, Աղայանի,
Պատկանյանի, Սունդուկյանի, Պեչիկթաշյանի, Դուրյանի, Բաֆֆու,
Ծերենցի, Մուրացանի, Պարոնյանի, Ծատուրյանի, Հովհաննիսյանի,
Շիրվանդադեյի, Թումանյանի, Ոսյանի, Նար-Դոսի, Փափաղյանի բա-
տեղծագործությունները: Ֆույց և տրվում նրանց դերը հայոց նոր գր-
ականության սլափության մեջ: Մեկնաբանվում և բուրժուական
ազգայնականության արտահայտությունն առանձին գրողների յերկե-
րում (Բաֆֆի, Պատկանյան և այլն): Լուսարանվում և նոր գրակա-
նության նոր եպոսը, վոր բացվում և բուլչեիկյան սլոետ Հակոբ Հա-
կոբյանի հեղափոխական ստեղծագործություններով:

Բանաստեղծներ Կուրդինյանի, Իսահակյանի, Տերյանի, Վարու-
ժանի յերկերը ուժեղ կամ պակաս չափով սնվեցին այն հակասու-
թյուններով, վոր ապրեց հեղափոխության ուղեկից հայ մտավորակա-
նության մի զգալի մասը 20-րդ դարի սկզբներին:

Կարևորագույն խնդիր և ցույց տալ, թե ինչպես հայ ազգայնա-
կան բուրժուազիան գիմադրում և առաջավոր գրականությանը, չի
հանդուրժում աղատասեր գրողներին: Դրան հակառակ հայժառքսիտ-
ները, Լենինի, Ստալինի աշակերտները կրքոտությամբ պաշտպան են
կանգնում առաջավոր գրականությանը, գրողներին և պայքար են ծա-
վալում հայ գրականության հետագա զարգացման համար:

Մեր նոր գրականության զարգացումն ամենասերտ կերպով կապ-
ված և յեվրոպական առաջավոր գրականության և, առաջին հեր-

թին, ուստի մեծ ժողովրդի մեծ դրականության պատմության հետ։ Այդ կապերի պարզաբանումը լույս է սփռում, թե ինչ բարերար ազդեցութիւն է ունեցել ուստի ժողովրդի կուլտուրան հայ ժողովրդի կյանքի և կուլտուրայի վրա։

Դասընթացի բնորոշ կողմերից մեկն էլ այն է, Վոք վերացվում է հայոց դրականության յերկու հատվածների՝ թյուրքահայ և ուստահայ հատվածների բաժանելը։ Մեր դրականութիւնը բուրժուական ազգայնական մտավորականության կողմից յերկու հատվածի յե բաժանվել միայն անցյալ դարի 60—70-ական թվականներին՝ կապակցված «հայկական հարցի» հետ։ Գրականութիւնը յերկու հատվածի բաժանելը սահմանափակել է նրա նշանակութիւնը ժողովրդի ազատագրական կռիւում։ Չնայած այն բանին, Վոք յերկիրը բաժանված եր յերկու բունակալների միջև, չնայած կուլտուրական ակունքների և լեզվական միջերկրի վորոշ տարբերութիւններին, հայոց դրականության յերկու հատվածների մեջ քաղաքական-դադախարական պայքարի պրոցեսները և մոտիվները միևնույնն են։ Դուրյանը վոչ թե արեւմտահայ բանաստեղծ է, այլ հայ բանաստեղծ, ինչպես և Մուրացանը վոչ թե արեւելահայ վիպագիր է, այլ հայ վիպագիր։ Վերացնելով հայոց նոր դրականության հատվածների բաժանման պրակտիկան՝ ստեղծվում է մի ժողովրդի միասնական դրականության պատմութիւն։

Խորհրդային հայ դրականության պատմութիւնն սկսվում է Հայաստանի խորհրդայնացումով։

Հայաստանի խորհրդայնացումը, հայ ժողովրդի ազատագրումը ուստի մեծ ժողովրդի ողնությամբ նոր շրջան ստեղծեց հայոց դրականության զարգացման համար։ Ազատագրված հայ ժողովուրդը խորհրդային ժողովուրդների մեծ ընտանիքում դարձավ մարդկության յերջանկության կերտման՝ կոմունիզմի կառուցման առաջին ճարտարապետներից մեկը։ Ազատագրված, պետականութիւն ստացած, պատմական լուսապայծառ միտիւն ընդունած հայ ժողովուրդը բոլոր պայմաններն ստեղծեց իր դրականության զարգացման համար։

Լենինի և Ստալինի հանճարները լուսավորեցին խորհրդային դրականության զարգացման ուղիները։ Մեծ Ստալինն իր հայրական հողատարության տակ առավ խորհրդային դրականութիւնը, ցույց տվեց, Վոք դրողը մարդկային վոգու ճարտարապետ է, և այդ ճարտարապետը մեր հերոսական եպիսոան դեղարվեստորեն վերարտադրելու համար պետք է ղինված լինի հեղափոխական աշխարհայացքով՝ մարքոիզմ-լենինիզմով։

Խորհրդային դրականութիւնն աճեց ու զարգացավ բուրժուական դասակարգերի մնացորդների, կուլակության, ֆաշիստական ազն-

տուրայի՝ տրոցկիդի, բուխարինականության, նացիոնալիզմի գեմ
մզած պայքարում:

Պատմվում է այն մեծ աշխատանքի մասին, վոր կատարել է Լե-
նինը—Ստալինի կուսակցությունը խորհրդային ժողովուրդների ձեռ-
աղդային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի ստեղծ-
ման համար:

Առանձին ուսումնասիրության են յենթարկվում Արազու, Դե-
միրճյանի, Զորյանի, Զարյանի, Սարյանի, Սիրասի և մյուսների
յերկերը: Ընդհանուր ակնարկում լուսաբանվում է դրական յերիտա-
սարդության ստեղծադործությունը:

Դասընթացը յեղբայրակվում է խորհրդային հայ ժողովրդական
հարուստ ստեղծադործությանը նվիրված վերլուծական ակնարկով:

Ահա այն զլխավոր հարցերը, վորոնք դրված են դրականության
դասադրքում: Այդ հարցերը համառոտ, կոնսպեկտի ձևով լուսաբան-
ված են և սույն ծրագրում: Մենք ծրագիրը նախորդ տպագրության
ենք հանձնում, նպատակ ունենալով մեր հասարակայնությանը ծա-
նոթացնել դասադրքի բովանդակությանը, լսել նրա հեղինակա-
վոր խոսքը, ոժանդակությունը: Մեր ծրագիրը դիտավորյալ կերպով
չի հարմարված դպրոցական դասավանդման պահանջներին, նա ա-
վելի լայն է, քան պետք է լինի դպրոցական ծրագիրը: Սակայն նա
մեծ չափով կողնի հայ դրականության դասատուներին իրենց աշ-
խատանքում:

Ծրագրի վրա աշխատել են Ինստիտուտի գիտական աշխատողներ՝
Խ. Սարգսյանը, Ս. Հարությունյանը, Մ. Մկրչյանը, Ռ. Զարյանը
և Ա. Ասատրյանը:

Գեղարվեստական դրականությունն ու նրա առանձնահատկությունը (սպեցիֆիկա) :

Լենինյան ուսմունքը անցյալի հուլիսո՛ւրական ժառանգության քննադատական յուրացման ու ուղտադործման մասին և հայ դրականության սլատմությունը :

Հայ ժողովրդի դարավոր սլայքարն արտաքին ու ներքին բռնակալների դեմ և այդ սլայքարի արտացոլումը հայ դրականության մեջ : Ժողովրդի անկախությունը և ազատադրումը ամեն տեսակ ճշնշումից ու շահադործումից՝ իբրև հայ դրականության հիմնական դադար :

Հայ ժողովրդի ավելի քան յերկհադարամյա դրականության տեղը համաշխարհային դրականության մեջ :

I. ՀԱՅ ՀԻՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՅՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժողովրդական բանահյուսության (Փոլիկորի) առանձնահատկությունները: Վ. Ի. Լենինը «Ժողովրդական տենչանքներն ու աղանձները» Փոլիկորի մեջ արտահայտված լինելու մասին: Խորհրդային Փոլիկորն իբրև «ձեռք աղբային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի» (Սաալին) բաղադրիչ մասերից մեկը: Մ. Գորկին Փոլիկորի կապի մասին մարդու աշխատանքային դործունեության հետ: Ժողովրդական բանավոր գրականության խորությունն ու գեղարվեստական կատարելությունն ըստ Գորկու:

Ժողովրդական բանահյուսության նմուշները Հայաստանում. Եւրոպայում, առասպել և այլն: Հայ գուսանները: Մեր պատմիչների հաղորդած տեղեկությունները գուսանների և նրանց արվեստի մասին: Ժողովրդական բանահյուսության վերաբերող մի շարք բառերի հիշատակությունը նույն պատմիչների մոտ. զրույց, վիպասանք, յերգ վիպասանաց, առասպել, լալիք, գողթան յերգեր, արվեստականք, վարձակներ և այլն: Մովսես Խորենացու «Պատմության» մեջ պահպանված գուսանական ստեղծագործության բառացի նմուշները: Ժողովրդական եպոսի և առասպելների հնությունը («Հայկ և Բել», «Արա և Շամիրամ» և այլն): Հայաստանի հին ժողովուրդների՝ ոտար նվաճողների դեմ մղած պայքարի արտացոլումը այդ առասպելների մեջ: Պարսկական և հռոմեական տերությունների դեմ հայ ժողովրդի մղած հերոսական պայքարի արտացոլումը հին առասպելների և եպոսի մեջ («Տիգրան, Աթահակ, Վահագն», «Արտաշես, Սաթենիկ, Արտավազդ», «Տորք Սնդեղ» և այլն): Հին եպոսից հասած բառացի նմուշները: Եպոսի բանաստեղծական բարձր կուլտուրան և մշակվածությունը:

II. ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍԿԻՋԲԸ

Կուլտուրան և գրականությունը Հայաստանում մինչև տառերի դյուռը: Խաղական սեռագիր արձանագրությունները: Պարսկա-

կան դիրն ու գրականությունը Հայաստանում: Հունա-հռոմեական
աղղեցություններ: Քրիստոնեական գրականությունը Հայաստանում
ասորի և հալս լեզուներով: Մինչև տառերի դյուար հայերեն գրա-
կանության գոյության խնդիրը:

Հայաստանի քաղաքական վիճակը 4-րդ դարի վերջում ու 5-րդ
դարի սկզբում: Հայաստանի բաժանումը Բյուզանդիայի և Պարս-
կաստանի միջև. այս տերությունների քաղաքականությունը: Հա-
յաստանի անկախությանն սպառնացող լուրջ վտանգը: Հայկական
պետության նախաձեռնությունը դիր ու գրականությունն օտեղծելու
քնադավառում. հայոց դրի և գրականության նշանակությունը Հա-
յաստանի անկախության պահպանման դործում: Գրերի դյուար 5-րդ
դարի սկզբում: Մեսրոպ Մաշտոցի կատարած աշխատանքը. յեկե-
ղեցականության դերն այդ դործում: Առաջին հայերեն գրքերը.
Թարգմանություններ և ինքնուրույն աշխատություններ: Առաջացած
գրական ժանրեր— պատմություն, յեկեղեցական բանաստեղծու-
թյուն, դավանաբանական, կրոնա-փիլիսոփայական դրվածքներ,
քրիստոնեական դավանանքի և հին հունական փիլիսոփայության
հարաբերության հարցը: Յեղնիկ Կողբացու «Յեղծ աղանդոց» դիրքը:
Նոր ստեղծված գրականության լեզուն (դրարար): Գրարարը Ֆեո-
դալական հասարակության սկտական գրական լեզուն:

III. ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 5—10-ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՄ

1. ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ (4-րդ դար)

Պատմագրությունը վորսկես հայոց հին գրականության հիմնա-
կան ժանրը:

Աղաթանդեղոսի «Պատմության» հարցը բանասիրության մեջ:
Նրա «Պատմության» վիպական մասերը (քրիստոնեական լե-
զենդներ, աշխարհիկ եպոսի հիման վրա դրված հատվածներ— հատ-
կապես Տրդատի մասին և այլն): Ժողովրդական բանահյուսությու-
նից մնացած եպիտետներ և համեմատություններ Աղաթանդեղոսի
մոտ: Մառը Աղաթանդեղոսի «Պատմության» լեզենդների մասին:

2. ՓԱՎՍՏՈՍ ԲՅՈՒԶԱՆԻ (4-րդ դար)

Կենսագրական տեղեկություններ: Փալստոսի «Հայոց պատմու-
թյունը»: Հայաստանի քաղաքական անկախության և միասնության
դադափարների արծարծումը այդ «Պատմության» մեջ: Վիպական դըր-

վաղների առատութիւն (Արշակ, Գնել և Փառանձեմ, Արշակ, Վա-
ռակ և Շապուհ, Պապ և Մուշեղ և այլն)։ Ժող. բանահյուսութեան
ուժեղ ազդեցութիւնը Բյուզանդի վրէժի վրա։ Հայ ժողովրդի պարս-
կական և հռոմեական բռնակալութեան դեմ մղած դարավոր պայքա-
րի արտահայտութիւններն այդ դրվաղների մեջ։ Հողեւորականու-
թեան դեմ ուղղված՝ ժողովրդական յերդիծական սակեղծադործու-
թեան ոգտադործումը Փալստոսի կողմից («Յաղաղս Յոհաննու եպիս-
կոպոսի»)։ Փալստոսի «Պատմութիւնը» — միջադպին կուլտուրական
արժեք։ Փալստոսի «Պատմութեան» թեմաների մշակումը հայ նոր
դրականութեան մեջ։

3. ԿՈՐՅՈՒՆ (5-րդ դար)

Գրել և Մեսրոպ Մաշտոցի կյանքը և հայ տառերի գյուտը։ Կոր-
յունի լեզուն և վրձը։

4. ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ (5-րդ դար)

Կենսագրական տեղեկութիւններ։ Խորենացին վորպես հայ խո-
շորագույն պատմիչը և իր ժամանակի ամենակուլտուրական գրողը։
Խորենացին վորպես հայրենիքի անկախութեան և միասնութեան դա-
դախարների ջերմ պաշտպան։ Խորենացին և հունական կուլտուրան։
Նրա հայացքները պատմագրութեան մասին և պատմութեան դը-
րելու մեթոդը։ Նրա վերաբերմունքը դեպի ժողովրդական բանա-
հյուսութիւնը։ Խորենացու «Պատմութեան» դժուր մասի ժողովրդա-
կան բանահյուսութեան հիման վրա դրելու հանդամանքը։ Նրա նկա-
րագրութիւնների և պատմելու վրձի վիպական բնույթը։ Խորենացու
«Պատմութեան» համաշխարհային արժեքը։

5. ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ (5-րդ դար)

Կենսագրական տեղեկութիւններ փարպեցու մասին։ Փարպեցու
պատմական դրքի բովանդակութիւնը։ Գեղեցիկ նկարագրական
և ջեր փարպեցու «Պատմութեան» մեջ։ Ղազար փարպեցու «Թուղթը»։
Յեկեղեցականութեան մերկացումը փարպեցու կողմից։ Ի՞նչն է դնա-
հատել Նալբանդյանը փարպեցու «Թուղթ»-ի մեջ։ Փարպեցու «Պատ-
մութեան» կուլտուրական մեծ արժեքը։

6. ՅԵՂԻՇԵ (5-րդ դար)

Կենսագրական տեղեկութիւններ Յեղիշեյի մասին։ Յեղիշեյի
«Պատմութիւնը»։ 5-րդ դարում Հայաստանի անկախութեան համար
մղվող պայքարի դեղարվեստական արտացոլումը Յեղիշեյի «Պատ-

մության» մեջ: Վարդանի և Վարդանանց աղատադրական պատերազմի գնահատականը Յեղիշեյի մոտ: Յեղիշեյի կրոնական հայացքները: «Պատմության» գեղարվեստական առանձնահատկությունները, դեպքերի վիպական շարադրում, ռազմի տեսարանների փայլուն նկարադրություններ: Յեղիշեյի հորդաբուլիս լիբիդո, վոճի հսկողական փայլը, պատմական անձնավորությունների գեղարվեստական կոնկրետացումը: Յեղիշեյի պատմությունն իբրև խոշոր կուլտուրական արժեք:

7. ՍԵՖԵՈՍ, ՀՈՎՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ, ՂԵՎՈՆԴ, ՀՈՎՀ. ԴՐԱՍԽԱՆԱԿԵՐՏՅԻ, ԹՈՄԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ ՅԵՎ ԱՅԼ ՊԱՏՄԻՋՆԵՐ

Տեղեկություններ 6—9-րդ դարերի պատմիչների կենսագրության և ապրած ժամանակաշրջանի մասին: Հայ պատմիչների գրվածքները— կուլտուրական խոշոր արժեքներ: Գեղարվեստական վիպական մասեր վերոհիշյալ պատմիչների գործի մեջ: «Տարոնի պատերազմը» ժողովրդական վեպը Հովհան Մամիկոնյանի մոտ: Արարների դեմ տարած հայ ժողովրդի հերոսական պայքարի արտացոլումն Ղեվոնդի, Հով. Դրասխանակերտցու և Թոմա Արծրունու գրվածքներում: Գեղեցիկ պատկերավոր նկարագրություններ Թոմա Արծրունու և մյուս պատմիչների գործերում: Աշխարհաբարի տարրերի յերևան գալն այս պատմիչների գործերում:

Հայկական կուլտուրայի ծաղկումը 6—9-րդ դարերում: Ծաղտարապետություն, յերաժշտություն և այլն:

1. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ԵՊՈՍԸ

«Սասունցի Դավիթ» հայ ժողովրդական մեծ եպոսի սկզբնավորումը և ձևավորումը 7—10-րդ դարերի ընթացքում: Արարական բռնակալական տիրապետության (7—10-րդ դարեր) և առհասարակ ոտար նվաճողների և կեղեքողների դեմ հայ ժողովրդի մղած հերոսական պայքարի զեղարվեստական խոր ընդհանրացումը «Սասունցի Դավիթ» եպոսում: Հայաստանի Կ(Բ)ԿԿ Կոմիտեն «Սասունցի Դավիթ»-ի մասին. եպոսում «բացառիկ պայծառությամբ արտահայտված և ժողովրդի աղատասիրական վոդին ու հերոսությունը, նրա պայքարն ոտարերկրյա նվաճողների դեմ»: Դեմոկրատիզմի և ժողովուրդների յեղբայրության դադափարները եպոսում: «Սասունցի Դավիթ»-ի ճյուղերը. Սանասարի և Բաղդասարի, Առյուծաձև Մհերի, Դավթի և Պատիկ Մհերի ճյուղերը: Դավթի ճյուղի ճոխությունը, զեղարվեստական կատարելությունն ու ամբողջականությունը: Դավիթը վորպես ժողովրդի հերոսականության մարմնացում: Եպոսի մյուս գործող անձերը. Ջենով Ոհան, Քեռի Թորոս, Վերդո և ուրիշները: «Սասունցի Դավիթ»-ի զեղարվեստական բարձր արժանիքները. ժողովրդական ստեղծագործության զեղարվեստական առանձնահատկությունները: «Սասունցի Դավիթ»-ի բաղմաթիվ վարիանտների առաջ գալը և բանավոր կերպով մինչև մեր օրերը հասնելը: Դավթի և Մհերի ճյուղերի մշակումները մեր նոր դրականության մեջ (Հովհ. Թումանյան, Լ. Մանվելյան, Ա. Իսահակյան): «Սասունցի Դավիթ»-ը վորպես համամարդկային կուլտուրական արժեք:

2. ՎԻՊԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐ, ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐ, ԱՌԱԾՆԵՐ ՅԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՆԵՐ, ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Վիպական յերգերի պատմագրական աղբյուրները և զուգահեռներն այլ ժողովուրդների ֆոլկլորում: Վիպական յերգերի բովանդակությունն ու արվեստը. «Մոկաց Միրզա» և «Ասլան աղա»:

Հեքիաթի ծագումը: Հայ ժողովրդական հեքիաթների տեսակներն
ու ժանրերը: Վերջիններիս թեմատիկան, կոմպոզիցիան ու վոճը:
Միջազգային սյուժեներ ու մոտիվներ հայկական հեքիաթներում:
Հայ ժողովրդական հեքիաթների սոցիալական նյությունը: Աշխա-
տավոր ժողովրդի իղձերի արձագանքը հեքիաթներում:

Հայ ժողովրդական յերգերի տարրեր տեսակները. բնության,
աշխատանքի, ծխական, սիրո, պանդխտության և այլն: Այդ յեր-
գերի արվեստը (տաղաչափությունը, սլաոկերավորությունը և այլն):

Ժողովրդական առածի և ասացվածքի ժանրային բնութագիրը:
Առածի և ասացվածքի ծագումն ու աղբյուրները: Հայ ժողովրդական
առածների ու ասացվածքների բովանդակությունը (սոցիալական մո-
տիվներ, կենցաղ, աշխատանք, փիլիսոփայություն և այլն):

Առածի ու ասացվածքի կառուցվածքն ու արվեստը:

Հանելուկի ժանրային բնութագիրը: Հայ ժողովրդական հանե-
լուկների բովանդակությունն ու արվեստը (կառուցվածքը, հանդա-
վորումը, մետաֆորներ):

Ժողովրդական բանահյուսության հավաքումը և ուսումնասի-
րումը: Գ. Սրվանձտյանի խոշոր դերն այդ բնագավառում:

3. ՄԻՋԻՆ ՇՐՋԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԱՐՁԱԿԸ:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ (10-րդ դար)

Հայ բանաստեղծությունը մինչև Գրիգոր Նարեկացին: Այդ բա-
նաստեղծության մեծ մասամբ յեկեղեցական արարողության հետ
կապված լինելու հանդամանքը: Շարականներ: Հեթանոսական ժա-
մանակների հետ կապված աշխարհիկ սլաոկերների և եպիտետների
դոյությունը շարականների մեջ:

Կենսադրական տեղեկություններ Գրիգոր Նարեկացու մասին:
Նարեկացու ապրած եպոխան: Գյուղացիական շարժումներ: Թոնդրա-
կեցիներ, սրանց պայքարը ֆեոդալականության և յեկեղեցու դեմ:
Այդ շարժումների ազդեցությունը գեղարվեստական գրակա-
նության մեջ: Նարեկացու ստեղծագործություններն ու սրանց
յերկվությունը (աշխարհիկ մոտիվներ և միստիկա) վորպես այդ
գարաչրճանի սոցիալ-քաղաքական հակասությունների արտացոլում:
Նարեկացին վորպես միստիկ («Մատեան ողբերգութեան»): Նարեկա-
ցու տաղերը. ժողովրդական բանահյուսության լայն ոգտադործումը:
Նարեկացու տաղերի՝ փաստորեն աշխարհիկ ստեղծագործության մո-
տենալը: Աշխարհիկ մոտիվների լայն ոգտադործումը նաև այդ եպո-

խայի ճարտարապետության մեջ. Աղթամարա վանքը և այլն: Նարեկացու սրբապետական բարձր կուլտուրան— բաղմաղան չափեր, յերաժշտականություն, հարուստ և գունազեղ սրտիկերներ: Նարեկացու խոշոր դերը հայ բանաստեղծության զարգացման պատմության մեջ: Նրա՝ ազդեցությունը հետագա դրողների վրա: Մառը Նարեկացու մասին:

4. ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ (12-րդ դար)

Հայաստանում ստեղծված իրադրությունը 12-րդ դարում «եղջուկների արշավանքից» հետո: Վրաստանի ուժեղանալը և վրացական կուլտուրայի ծաղկումը (մուսթավելու Եսոխան): Կուլտուրական ուղիների ստեղծվելը Հայաստանի արևելքում (Հաղպատ, Սանահին) և արևմուտքում՝ Կիլիկյան հայկական պետության սահմաններում: Առաջին աշխարհիկ դրողներ. Հովհաննես Մարկավազ:

Կենսագրական տեղեկություններ Ներսես Շնորհալու մասին: Շնորհալու յեկեղեցական թեմատիկայով դրած բանաստեղծություններն ու պոեմները: դրանց բանաստեղծական ձևի միօրինակությունը: Շնորհալու հանելուկները (առակները) և «Ողբ Եղեսիոյ» պոեմը, սրանց արժեքը վորսկես աշխարհիկ թեմայով դրված առաջին դրական նմուշներ: Շնորհալու դերը մեր գրականության պատմության մեջ:

5. ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇ (12-րդ դար)

Կենսագրական տեղեկություններ: Գոշի «Առակը»-ը: Առակները Հայաստանում, մինչև Գոշը: Ժողովրդական բանահյուսության թեմաների լայն ոգտագործումը: Գոշի աշխարհայացքը: Քաղաքների բնակչության զանազան խավերի կյանքի արտացոլումը Գոշի առակներում: Գոշի առակների գեղարվեստական արժանիքները: Գոշի «Դատաստանագիրքը» և նրա պատմական արժեքը:

6. ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՅԻ (13-րդ դար)

13-րդ դարից սկսած դրական լեզուն՝ փոխարինվում է միջին հայերենով: Յեկեղեցական բանաստեղծության նվազումը և լճացումը: Առակախոսության, նովելների և աշխարհիկ վերիկայի զարգանալը: Հայաստանի արևելքի և արևմուտքի քաղաքական վիճակը թաթարների տիրապետության շրջանում. արևելքում՝ տնտե-

առության քայքայում և կուլտուրական ոջախների ավերում, արե-
մուտքում՝ կլիկիկայում, տնտեսական և կուլտուրական կյանքի աշ-
խուժացում: Հայ վերածնության շրջանն ու այդ շրջանում ստեղծ-
ված համաշխարհային կուլտուրական արժեքները. Վ. Բրյուսովը
միջնադարյան հայ պոեզիայի մասին: Նկարչության (մանրանկարչու-
թյուն) և ճարտարապետության դարդանալը աշխարհիկ գրականու-
թյան հետ միասին: Այդ գրականության հակասքոլաստիկական բը-
նույթը և լավատեսական կենսահայեցողությունը:

Կենսագրական տեղեկություններ Այդեկցու մասին: Նրա ապրած
Եպոխան: Այդեկցին և Մխիթար Գոշը: Այդեկցուն վերադրված ա-
ռակների, նովելների և անեկդոտների ժողովածուները: Վարդանի
հեղինակության հարցը: Առակների, նովելների մեծ մասի հայ ժո-
ղովրդական ստեղծագործություն լինելը: Յեղոպոսի և «Ֆիդիոլոգի»
առակների թարգմանության հարցը: Առակները, նովելները
և անեկդոտները — ֆեոդալ իշխանավորների և կղերականության
ու յեկեղեցու դեմ ուղղված սատիրան: Առակների և միջնադարյան
արձակ գրականության մյուս նմուշների դեղարվեստական արժեքը:
Առակների թեմաների ողտադործումը հայ նոր գրողների կողմից
(Արուսյան, Թումանյան և ուրիշներ): Այդեկցու առակների տեղը հա-
մաշխարհային առակախոսության և նովելիստական գրականության
մեջ: Մանի խոշոր ծառայությունը Այդեկցու առակների ուսումնա-
սիրության և հրատարակության դործում:

7. ՖԻԿ (13-րդ դար)

Կենսագրական տվյալներ Ֆրիկի մասին: Ֆրիկը վորպես աշխար-
հիկ բանաստեղծության առաջին խոշոր ներկայացուցիչներից մեկը:
Մոնղոլների տիրապետության շրջանի հայ աշխատավորության սո-
ցիալական ծանր վիճակի արտացոլումը Ֆրիկի պոեզիայի մեջ: Ֆրի-
կի դեմոկրատիզմը, նրա ցասումն ու ընդվզումն ոտար լծի և ֆեո-
դալական հասարակության սոցիալական անարդարությունների դեմ
(«Գանդատ», «Ընդդեմ Փալաքին» և այլն): Ֆրիկի վոտանավորների
պատկերավորությունը, սերտ կապը ժողովրդական բանահյուսու-
թյան հետ: Ֆրիկը վորպես հին յեկեղեցական բանաստեղծության
քարացած ձևերը խորտակող: Ֆրիկի կրոնա-բարոյական, խրատական
վոտանավորները: Ֆրիկի ստեղծագործության սոցիալական և քաղա-
քական սրությունը: Ֆրիկի աղղեցությունը հետագա հայ գրողների
վրա:

Կենսադրական վաստեր: Յերզնկացին վորպէս սիրային լիրիկայի առաջին խոշոր ներկայացուցիչը: Խալարամիտ հողեորականությունից կրած նրա հալածանքները և աշխարհիկ բանաստեղծությունը տեղծելու համար մղած պայքարը: Նրա տառանումները կրօնական և աշխարհիկ ըմբռնումների միջև. աշխարհիկ տրամադրությունների հաղթանակը: Յերզնկացու՝ բնության և դարնան յերգերը, նրա պանթիզմը: Յերզնկացու և հետագա բանաստեղծների սիրային և բնապաշտական պոեզիայի պրոդրեսսիվ նշանակութիւնը: Ժողովրդական բանահյուսության պատկերների լայն ոգտադործումը Յերզնկացու կողմից: Նրա վոտանավորների կառուցվածքի բարձր տեխնիկան: Յերզնկացու դործած աղղեցությունը հետագա բանաստեղծների վրա: Յերզնկացին և իրանական պոեզիան:

9. ՄԿՐՏԻՉ ՆԱՂԱՇ (14—15-րդ դար)

Հայաստանի քաղաքական վիճակը 14—17-րդ դարերում: Կիլիկիայի հայկական պետության վերացումը: Թաթարների կայսրության քայքայումը. Հայաստանը նորից կռիվների թատերաւայր: Պարսկաստանի և Ոսմանյան պետության միջև տեղի ունեցող կռիվները: Ժողովրդական մասսաների տնտեսական քայքայումը, պանդխտության ուժեղանալը:

Կենսադրական տեղեկութիւններ Մկրտիչ Նաղաշի մասին: Նաղաշը վորպէս սոցիալական թեմաներ շոշափող բանաստեղծ: Նրա և Ֆրիկի կապը: Պանդխտության ուժեղանալը Նաղաշի ապրած շրջանում և դրա պատմական պատճառները: Նաղաշի՝ դարիքների կյանքն ու ապրուստները պատկերող վոտանավորները: Նրա սեպիղմը: Փողամուռ ու ազահ Ֆեռալ իշխանների և յեկեղեցականների այլասերված բարքերի մերկացումը Նաղաշի կողմից: Նաղաշի դեմոկրատիզմը:

10. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ ՅԵՎ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՂԹԱՄԱՐՑԻ

(15—16-րդ դար)

Կոստանդին Յերզնկացուց սկիզբ առած սիրո ու բնության թեմաները Թլկուրանցու և Ալթամարցու ստեղծադործութիւնների մեջ: Սիրային լիրիկան վորպէս հակադրութիւն ֆեռալական միստիկ-ճղնավորական հետադիմական աշխարհայեցողության: Աշխարհիկ կյանքի պաշտամունքը. յերջանկութիւնը յերկրի վրա և վոչ թե յերկնքում փնտռելը: Թլկուրանցու և Ալթամարցու բաւոյա-խառնա-

կան վոտանավորները: Թլիուրանցու և Սղթամարցու ստեղծագործության զեղարվեստական արժեքը, նրանց թողած ազդեցությունը հետագա դրողների վրա: Թլիուրանցու և Սղթամարցու ստեղծագործության կապը իրանական պոեզիայի հետ:

11. ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒԶԱԿ (16-րդ դար)

Կենսագրական տեղեկություններ: Քուչակի ստեղծագործության և անձնավորության պրորէմը բանասիրության մեջ: Քուչակի ստեղծագործության ժողովրդայնությունը: Քուչակի հումանիզմը: Քուչակի քառյակների («հայրենի») զեղարվեստական կատարելությունը, չափի կանոնավորություն, միշտ որիդինալ պատկերներ, վառ յերանգավորում, մաքուր լեզու, սերտ կապ ժողովրդական բանահյուսության հետ: Թումանյանը Քուչակի մասին: Քուչակը վորպես միջազգային մեծություն հանդիսացող հայ հանճարեղ բանաստեղծ: 16-րդ և 17-րդ դարերի այլ բանաստեղծներ—Ներսես, Մինաս Թոխաթցի, Հովասափ Սեբաստացի, Ղազար Սեբաստացի, Դավիթ Սալաձորցի, Բաղդասար Դպիր և այլն:

12. ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 16—18-ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Հայ տպագրության սկիզբը 16-րդ դարում: Տպագրության կենտրոնները (Վենետիկ, Հռոմ, Ամստերդամ և այլն): Տպագրության նշանակությունը մեր կուլտուրայի զարգացման պատմության մեջ: Պատմադիրների դործերի և բառարանների հրատարակությունը: Տպագրված առաջին զեղարվեստական դրքեր. «Տաղարան», «Պղնձե քաղաքի պատմություն» և այլն: Հայ զեղարվեստական գրականության ձեռագիր հաշարձանների մեծ մասի անտիպ մնալը՝ մինչև 19-րդ դարը. դրա պատճառները:

13. ՀԱՅ ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆԸ 17—18-ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՄ. ՆԱՂԱՇ ՀՈՎՆԱԹԱՆ (17—18-րդ դար)

Հայ աշուղական բանաստեղծության զարգանալը Հայաստանի արևելքում՝ Զուղա, Ադուլիս, Նախիջևան և այլ քաղաքներում: Վրաստանը 18-րդ դարում, Թրիլիսի քաղաքը. հասարակական և կուլտուրական կյանքը Թրիլիսիում:

Կենսագրական փաստեր Նաղաշ Հովնաթանի մասին: Ապրած և պոխան: Հովնաթանը վորպես սիրո և ուրախության յերդիչ: Աշուղական բանաստեղծության չափական առանձնահատկությունները:

Հովնաթանի վոտանավորների ճոխ պատկերները և յերաժշտականությունը: Հետամնացության և հոգևորականության դեմ ուղղված Հովնաթանի սուր յերդիծական բանաստեղծությունները: Հովնաթանի դեմոկրատիզմը: Անդրկովկասի ժողովուրդների բանաստեղծական կուլտուրայի ոգտադործումը Նաղաչ Հովնաթանի կողմից: Հովնաթանյան ընտանիքը:

14. ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ. (18-րդ դար)

Սայաթ-Նովայի կյանքը, կրթությունը, արհեստը, միջավայրը: Նրա անվան ծագումը: Սայաթ-Նովան վրաց արքունիքում: Արքունիքից վտարվելը: Սայաթ-Նովան— կուսակրոն Հաղսլատում: Այցելություններ Թբիլիսի: Աղա-Մահմեդ խանի արչավանքը և Սայաթ-Նովայի սպանությունը: Տարբեր կարծիքներ բանաստեղծի ծննդյան, կյանքի և սպանության վերաբերյալ:

Գ. Հախվելդյանի մեծ ծառայությունը Սայաթ-Նովայի յերդերի հրատարակության դործում. 1852 թվի հրատարակությունը Մոսկվայում: Սայաթ-Նովայի ձեռագիր ժառանգության վիճակը: Սայաթ-Նովան— Անդրկովկասյան ժողովուրդների յերդիչ: Վրացերեն յերդերի հրատարակությունը:

Սայաթ-Նովայի տեղը հայ դրականության պատմության մեջ: Սայաթ-Նովան վրաց և ադրբեջանական դրականության մեջ:

Դարաչրջանի քաղաքական, սոցիալական և կուլտուրական կացությունը: Կուլտուրայի միասնական վիճը: Արևելյան կլասիկ արվեստի տրագիկիաները Անդրկովկասում, մասնավորապես Թբիլիսիում: Սայաթ-Նովան և Արևելքի ժողովրդական բանահյուսությունը:

Մարդը և նրա հոգեկան աշխարհի համապարփակ արտահայտությունը Սայաթ-Նովայի ստեղծագործության մեջ: Սայաթ-Նովայի հումանիզմն ու նրա նշանակությունը միջնադարյան սխոլաստիկայի դեմ մղվող պայքարում: Արվեստի եյությունն ըստ Սայաթ-Նովայի. արվեստը— ժողովրդին, արվեստագետը— «խալխի նոքար»: Սայաթ-Նովան իբրև սիրո յերդիչ: Նրա սիրո յերդերի համաշխարհային նշանակությունը:

Դարաչրջանը Սայաթ-Նովայի յերդերում: Սայաթ-Նովան և նրա ըմբոստացումը թաղավորի դեմ: Նրա խոր դժգոհությունը տիրող իրավակարգից:

Սայաթ-Նովայի բանաստեղծությունների չափը, յերաժշտականությունը, բաղմաղանությունը միորինակության մեջ, ժողովրդական կենդանի լեզուն: Նրա պատկերների հատկությունները, նրա եսկոտեաները և համեմատությունները: Պեղոնակին, Մ. Նալբանդյանը, Հ.

Թումանյանը և Վ. Բրյուսովը Սայաթ-Նովայի մասին: Սայաթ-Նովայի դպրոցը: Շամչի Մեւքոն, նրա ստեղծագործություններն ու այդ ստեղծագործությունների արժանիքները: Սայաթ-Նովայի այլ հետեւորդները:

15. ՀՆԴԿԱՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՆՐԱՆՅ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ ՅԵՎ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: ՄԽԻԹԱՐՅԱՆՆԵՐ

Հայերը Հնդկաստանում: Նրանց վերաբնակման կենտրոններն ու գրադմունքը: Մովսես Բաղրամյանն ու նրա «Նոր տետրակ որ կոչի Յորդորակ» (1772, Մադրաս) աշխատությունը: Լուսավորության կոչն այդ աշխատության մեջ: Հայ ժողովրդի ազատագրման կոչն ապրամբության միջոցով: Բաղրամյանի լեզուն և վոճը:

Հակոբ Շահամիրյանն ու նրա «Գիրք անուանեալ Որոգայթ փառաց» (1773) աշխատությունը: Հանրապետական-դեմոկրատական դադափարների արծարծումն այս գրքում: Գրքի լեզուն: Հնդկահայ հրապարակախոսությունն ու նրա սերտ կապը լուսավորության դարի դեմոկրատական-հեղափոխական դադափարների հետ:

Հայ պարբերական մամուլի սկիզբը: Հարություն ք. Շմալոնյանն ու նրա հրատարակած «Սղաքար» ամսագիրը (1794) Մադրասում, Ամստերդամի ազդային, տնտեսական, քաղաքական, դրական և հրապարակախոսական բաժինները: Ամսագրի տարածման ծավալը:

Հնդկահայ հրապարակախոսության և լրագրության խոշոր նշանակությունը հայ կուլտուրայի և դրականության պատմության համար:

Մխիթարյանները: Մխիթար Սեբաստացի (1676—1740) ու Մխիթարյան միաբանության հիմնադրումը (1717): Մխիթարյանների դործունեությունը հայ տպագրության, բանասիրության և պատմագրության բնագավառում: Մխիթարյանների կրոնական-ուսակցիոն հայացքները: Մխիթարյանների բաժանումը յերկու մասի (Վենետիկ և Վիեննա): Չամչյանի ու Խնձիճյանի դրական-գիտական գործունեությունը: Մ. Նալբանդյանը Մխիթարյանների մասին:

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱԺԻՆ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 19-ՐԴ ԴԱՐԻ
ԱՌԱՋԻՆ ԿԻՍՈՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ - ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ԿՍՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ
ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Պարսկական տիրապետությունն ու նրա վախճանը Հայաստանում : Յերեւանի դրամուլումը (1827 թ.) : Նոր դարաշրջան հայ ժողովրդի կյանքում : Հայաստանն ինքնակալական Ռուսաստանի «մարդ» : Ցարական կառավարության քաղաքականությունն ազնվականության ուժեղացման ու դյուղացիության ճորտական վիճակի խորացման ուղղությամբ Անդրկովկասում : Շարժումներ ռուսական միապետության դեմ :

Տաճկա-Հայաստանի վիճակը : Սուլթանական ռեժիմը : Դեմոկրատական շարժումը սոցալազայերի մեջ :

Հայ ժողովրդի կուլտուրական վիճակն Անդրկովկասում և Տաճկաստանում (Պոլիս և դավառները) : Դպրոցական կենտրոններ— Մոսկվա (Լազարյան ճեմարան), Թբիլիսի (Ներսիսյան դպրոց) ու Պոլիս : Մուրադ-Ռափայելյան դպրոց : Կուլտուրական շարժում Զմյուռնիայում . «Արշալույս» Արարատյան» (1840) :

Ներսիսյան դպրոցի սաների դրական ալմանախը : Լազարյան ճեմարանի հրատարակությունները : Կլասիցիզմը և նրա մուտքը հայ դրականության մեջ ու առաջին քայլերը . Ռափայելի «Գոթոլիա» վոդբերդության հայերեն թարգմանությունը : «Գոթոլիա»-յին կցված թարգմանչի՝ Սարգիս Տիգրանյանի՝ առաջաբանն իբրև կլասիցիզմի սկզբունքների և մանավանդ Բուալոյի բանաստեղծական կանոնադրքի պաշտպանություն : Աբսեն Բադրատունին իբրև հայկական կլասիցիզմի ամենաբնորոշ ներկայացուցիչ : «Հայկ դյուցազնը» իբրև մեր կլասիցիզմի տիպիկ արտահայտությունը : Ֆրանսական կլասիցիզմի ներկայացուցիչների դործերը Բադրատունու թարգմանությամբ :

Բադրատունին և Եղվարդ Հյուրմյուղը իբրև թարգմանիչներ :

Հոմերոսը, Վերգիլիոսը, Սոֆոկլեսը, Տակիտոսը (Տացիտը), Վու-
տերը հայերեն: Այդ թարգմանությունների կուլտուրական խոշոր
նշանակությունը. անտիկ աշխարհի և լուսավորության դարի դադա-
փարների ու դրական-դեղարվեստական արժանիքների տարածումը
հայ իրականության մեջ: Թարգմանությունների լեզուն՝ դրաբարը:

Գրիբոյեդովը, Պուշկինը, Լերմոնտովը Անդրկովկասում և Հա-
յաստանում: «Խելքից պատուհաս» կատակերգության առաջին բեմա-
դրությունը Յերեանում: Պուշկինի ճանապարհորդությունն Նրդյում
(1829):

Ռուս գրողների մուտքը հայ դրականության մեջ: Լադարյան ճե-
մարանի սաների առաջին ծանոթությունները ռուս գրողներին՝ 30-ա-
կան թ. թ. (Մ. Եմին): Պուշկինը, Ժուկովսկին, Լերմոնտովը և
մյուս ռուս բանաստեղծները 40-ական թ. թ. հայերեն (Համադասադ-
յանի թարգմանությամբ): Այդ թարգմանությունների նշանակու-
թյունը:

1. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱԼԱՄԴԱՐՅԱՆ (1796—1834)

ՅԵՎ ՄԵՍՐՈՒԹԱՂԱԴՅԱՆ (1803—1858)

Ալամդարյանի կյանքը, մանկավարժական գործունեյություն
ու ստեղծագործությունը: Նրա պսեղիայի աշխարհիկ մոտիվներն ու
լեզուն: Ալամդարյանի լիբլիայի մեղմությունն ու նրբությունը: Նրա
նշանակությունը հայ դրականության պատմության մեջ:

Թաղիադյանի կյանքը: Թաղիադյանի պայքարը հայ հոգևորա-
կանության դեմ: Թաղիադյանի ճանապարհորդություններն ու Թա-
փառումները: Թ-նը Հնդկաստանում: Թ-նի կապը հնդկահայ առաջա-
վոր շարժման հետ: Մահը:

Թաղիադյանի դրական-դեղարվեստական յերկերը: Այդ յերկերի
աշխարհիկ բնույթը: «Սոս և Սոնդիպի» (1847) — պոեմ ռիթմա-
կարողության մասին: «Վեպ Վարդգիսի» (1846) — արկածախնդրա-
կան տիպի միտակ: Ժամանակակից կղերա-Ֆեոդալական կարգերի
խիստ քննադատությունն այդ միտակում: «Վեպ Վարսենիկան» (1847)
— աշխատանքի և աշխատասիրության մեծարում: Փոլիկորի ողտա-
գործում: Թաղիադյանի միտակները կառուցվածքը, սյուժեն, դիա-
լոգը: Թաղիադյանի յերկերի աշխարհիկ բնույթի և նրա դրաբար
լեզվի հակասությունը: Կլասիցիզմի և ռոմանտիզմի արտահայտու-
թյունները Թաղիադյանի յերկերում:

Թաղիադյանի բանաստեղծությունները («Յադադս աղիւից»,
«Թանաքաման»), Թաղիադյանի յերգիծանքը: Թաղիադյանը — Ժուռ-

նալիստ և մանկավարժ: Ժողովրդական լեզվի գործածությունը Թաղիադյանի մի քանի յերկերում («Կոչը», «Աղգասեր»-ը և այլն): Խեալիզմի ժողովրդայնության տարրերը Թաղիադյանի գրվածքներում: Թաղիադյանի «Ճանապարհորդություն ի Հայս»-ը (1847): Պարսկական բունակալ տերության և ռուսական ճորտատիրական կարգերի քննադատությունն ու ժողովրդի կյանքի ճոխ նկարագրությունն այս գործի մեջ: «Ճանապարհորդության» գեղարվեստական բարձր արժանիքները:

Թաղիադյանը— Արուսյանի լուսավորական գործունեյության համար հոգ պատրաստող:

2. ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎՅԱՆ (1804—1848)

Արուսյանի կյանքը: Նրա արտակարգ ընդունակություններն ու իր կրթությունն ընդլայնելու բուն տենչանքը: Պարբոտը և Մասիսի դադաթ բարձրանալը: Ուսումնառության տարիները Դորպատում: Դորպատում ձեռք բերած կրթությունը: Արուսյանի մտավոր զարդացման ուղղությունը: Արուսյանի վերադարձը հայրենիք: Մանկավարժական գործունեյությունը Թբիլիսիում և Յերևանում: Արուսյանի գրական-հասարակական միջավայրը Թբիլիսիում: Արուսյանի կապը Միրզա-Շաֆու և Ախունդովի հետ: Եջմիածնի, մասնավորապես Ներսես 5-րդի, բացասական վերաբերմունքը և պայքարը Արուսյանի դեմ: Արուսյանի կոնֆլիկտը կղերա-չինովիկական միջավայրի հետ: Արուսյանի վողբերգական կորուստը: Այդ կորստյան շուրջը յեղած կարծիքները:

«Վերք Հայաստանի»-ն, նրա գրելու (1840) և տպագրելու (1858) պատմությունը: «Վերք Հայաստանի»-ի իդեական բովանդակության առանցքը. վառ հայրենասիրության, հայրենիքի հերոսական պաշտպանության և ժողովրդի վերածննդի դադափարները: Աղատու կերպարը: Աղասին— այդ դադափարների, պարսկական բռնակալ տիրապետության դեմ հայ ժողովրդի մղած պայքարի ու խանական իշխանության հանդեպ տածած նրա սուր ատելության մարմնավորում: Արուսյանի սերը և բարեկամական վերաբերմունքը գեպի դրացի աղբրեջանցի («յերլինները» — տեղացիները) և քուրդ-ժողովուրդները:

Հայաստանի նվաճումը ռուսական պետության կողմից և Արուսյանի դրական վերաբերմունքը գեպի այդ պատմական իրադրություն:

Պանթեիզմը Արուսյանի յերկերում իբրև հակադրություն միջնադարյան սխոլաստիկային:

Արուսյանը հայ նոր գրականության հիմնադիր: Աշխարհաբար

գրականությունը մինչև Արուստանը. այդ գրականութեան շմաստա-
յականանալու պատճառները: «Վերք Հայաստանի»-ի «Հառաջաբա-
նը» իբրև լուսավորական դործունեութեան մի ամբողջ ծրագիր:
Արուստանի պայքարը դրաբարի տիրապետութեան դեմ հանուն ժողո-
վրդական լեզվի և վերջնիս հաղթանակը նրա յերկերում: Արուստանի
լեզուն ու նրա հիմքը— արարատյան բարբառը: Արարատյան բար-
բառը գրական լեզվի նախադրյալ:

Արուստանի վոճը. ոտմանտիղմի և ուսուցիչի տարբերն Արուստանի
ստեղծագործութեան մեջ: Ժողովրդական բանահյուսութեան իբրև
Արուստանի ստեղծագործութեան հիմնական արժատներից մեկը:
Արուստանի ստեղծագործութեանը վորպես կլասիցիզմի լիակատար
հաղթահարում:

«Վերք»-ի գեղարվեստական հատկութիւնները. կառուցվածքը,
նկարագրութիւնները (մասնավորապէս՝ բնութեան, Յերեանի քեր-
դի), տիպագրումը, համեմատութիւնները, էպիտետները, դրանց ա-
ռատութիւնը և կուտակումը, նախադասութիւնների շարահյուսու-
թիւնը: Արուստանի հանդալոր արձակը: «Վերք Հայաստանի»-ի եմո-
ցիոնալ հաղեցվածութիւնը: Արուստանի այլ դործերը: Արուստանը
վորպես առակագիր—«Պարապ վախտի խաղալիք». «Հառաջաբանի» դե-
մոկրատական սկզբունքները, այդ դրքի ժողովրդայնութիւնն ու
սերտ կապը ժողովրդական բանահյուսութեան հետ: «Թուրքի աղջիկը»
և «Հաղարինչա». կովկասյան ժողովուրդների յեղբայրութեան դա-
դափարն այդ գրվածքներում. «Թուրքի աղջիկ» պատմվածքի գեղար-
վեստական արժանիքները— ճոխ լեզու, պատկերավորութիւն, լի-
րիկա: Արուստանի «Ֆեոդորա» դրաման:

Արուստանը բանահավաք: Արուստանը— մանկական գրող:

Արուստանի մանկավարժական դործերը. «Նախաշավիղ»-ը և նրա
տղադրութեան պատմութիւնը:

Արուստանը և ուսն գրականութիւնը:

Արուստանի ժողովրդասիրութիւնը և ժողովրդայնութիւնը:

Արուստանը— լուսավորիչ: Արուստանը ցարիզմի թշնամի:

Արուստանի անտիպ յերկերը:

Արուստանի բացառիկ նշանակութիւնը հետագա ամբողջ հայ գը-
րականութեան զարգացման համար:

3. ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ

Աղբար Աղամի, Միսկին Բուրջու, Շիրինի, Նիրանու, Թուրինջի
ստեղծագործութիւնները: Սայաթ-Նովայի ուժեղ ազդեցութիւնը:
Ստեղծագործութեան հիմնական մոտիվները: Յումորը և իշխող
կարգերի քննադատութիւնը Աղբար Աղամի և Շիրինի մոտ:

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 19-ՐԴ ԴԱՐԻ 50—60—70-ԱԿԱՆ Թ. Թ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ - ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

«ՀՅՈՒՍԻՍԱՓԱՅԼ»-Ը

Ղըիմի պատերազմը (1853—1855) : Ճորտատիրական Ռուսաստանի պարտությունն այդ պատերազմում : Ռուս ռազմիկին հեղափոխական ինտելիգենցիան, նրա պայքարն ինքնակալության և ճորտատիրական կարգերի դեմ՝ գյուղացիության ազատագրման համար : «Современник» ամսագիրը : Նրա դերը և նշանակությունը հայ դեմոկրատական ինտելիգենցիայի քաղաքական պայքարում և դրական-հրապարակախոսական գործունեության մեջ : Գյուղացիական ռեֆորմը և նրա դնահատականը ռուս և հայ հեղափոխական դեմոկրատների կողմից : Գյուղացիական ռեֆորմի րնույթն Անդրկովկասում և Հայաստանում : Գյուղացիական ասպտամբությունները Վրաստանում և Հայաստանում (Չանդեղուր, Բայազետ) : Կապիտալիստական հարաբերությունների զարգացումն Անդրկովկասում : Գյուղացիության և արհեստավորության շերտավորումը : Գ. Ախվերդյան և Պ. Շանշյան : Համաքրական շարժումը Թբիլիսիում (1865) :

Հայ լրագրության առաջ գալն Անդրկովկասում : «Արարատ» շաբաթաթերթը : Ժողովրդավարական զարգացումը : Կուլտուրական կենտրոններ— Մոսկվա, Թբիլիսի : Դորապատի դերը :

«Հյուսիսսովայլ»-ը (1858—1864) և նրա ժամանակի հայ լրագրությունը—կղերական «Ճռաքաղ»-ը և «Մասյաց Աղավնի»-ն : «Մեղու Հայաստանի» : «Մրժիվ Վասպուրականի» : «Կռունկ Հայց ախարհին» : Ռուսթավելին ու ռուս և յեվրոպական լուսավորիչներն այս ամսագրում : Գրական լեզվի կազմավորման հետևյալ՝ Արսիյանին հաջորդող ետապը : «Հյուսիսսովայլ»-ի պայքարը կղերականության ու կղերա-սրահայանողական բանակի դեմ՝ հանուն նոր լեզվի : «Հյուսիսսովայլ»-ը և նրա դերը հայ դրականության ու կուլտուրայի զարգացման մեջ : Նրա առաջադրած հիմնական լուսավորական սլրորդեմները : Ս. Նազարյանի հրապարակախոսությունը : «Հյուսիսսովայլ»-ի թարգմանական դրականությունը : Ս. Նազարյանի, Գ. Բարխուդարյանի, Մ. Սաղաթյանի և ոգրիչների թարգմանությունները Գյոթեից, Շիլլերից, Կտրամզինից, Պուշկինից, Լերմոնտովից :

Լեւոնտովի «Դե»-ի Սաղաթյանի Թարգմանության նշանակութիւնը հայ գրական լեզվի մշակման դործում:

Թարգմանական գրականության կարեւոր նշանակութիւնը հայ ինքնուրույն գրականության զարգացման համար:

Հասարակական հարաբերութիւններն արեւմտահայերի մեջ: Կուլտուրական կենտրոն— Կ. Պոլիս: Արեւմտահայ յերիտասարդութիւնը Յեվրոպայի կուլտուրական կենտրոններում: 1848 թ. հեղափոխութիւնն ու նրա ազդեցութիւնը արեւմտահայ դեմոկրատական ինտելիգենցիայի վրա: Գ. Ռայանի, Ն. Ռուսինյանի, Ս. Վոսկանի և Հ. Սվաճյանի գրական-հասարակական դործունեյութիւնը: «Մասիս», «Մեղու», «Արեւելք» և «Արեւմուտք» պարբերականները: «Ազգային սահմանադրութիւնը»: Գյուղացիական ազատագրական ապրտամբութիւնները (Ձեյթուն):

Ռոմանտիզմի և ռեալիզմի պայքարն այդ ժամանակաշրջանի հայ գրականության մեջ: Ռոմանտիզմի ներկայացուցիչները՝ Շահազիզ, Ալիշան, Պեշիկթաշլյան: Պատկանյանի ռեալիզմը և ռոմանտիզմը: Մ. Նալբանդյանի պայքարը ռոմանտիզմի դեմ՝ հանուն ռեալիստական գրականության: Պոռչյանի, Աղայանի, Պարոնյանի և Սունդուկյանի ստեղծագործութիւններն իբրև ռեալիզմի հաղթանակայաշրջանում:

1. ՄԻՔԱՅԵԼ ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ (1829—1866)

Ռուս մեծ լուսավորիչների դործունեյութիւնը. Բելինսկու, Չերնիշևսկու, Դոբրոլյուբովի հետեողական պայքարն ինքնակալության ու ճորտատիրության դեմ հանուն գյուղացիության ազատագրման ու լուսավորության: Ֆոյերբախյան մատերիալիզմ, ուտոպիական սոցիալիզմ:

Նալբանդյանի կյանքը: Նրա պայքարը Նոր-Նախիջևանում կղերական-աղայական ռեակցիայի դեմ: Նալբանդյանի ուսումնառութիւնը Մոսկվայում և Պետերբուրգում: Նալբանդյանի ճանապարհորդութիւնները Յեվրոպա և Հնդկաստան ու դրանց նպատակը: Նալբանդյանի կապը ռուս հեղափոխական եմիգրանտներ՝ Գերցենի, Ռդարյովի և Բակունինի հետ: Չերնիշևսկին և Նալբանդյանը: Նալբանդյանը— ռուսական միապետության դեմ պայքարող հեղափոխական: Հայ ժողովրդի ազատագրման կապակցումը ռուս ժողովրդի ազատագրման հետ: Բանտարկւմը Պետրոպոլյովսկի ամրոցում, աքսորը և մահը:

Նալբանդյանը— հրապարակախոս: Նալբանդյանը «Հյուսիսափայլ»-ի եղբւրւմ: Պայքար ընդդեմ յեկեղեցու և ռեակցիոն-պահպա-

նողական խավերի՝ հանուն նոր լեզվի, դպրոցի, դիտության և կուլ-
տուրայի: «Յերկու տող»-ը (1861) և «Յերկրագործությունը» (1862):
Ֆեոդալիզմի, ռուսական ճարտարական միապետության և բուր-
ժուական իրավակարգի արմատական քննադատությունն ու ժխտու-
մը: Պայքար լիբերալիզմի դեմ: Սոցիալ-քաղաքական հարցերի լուծ-
ման քարոզը դյուղացիական հեղափոխության ճանապարհով: Նալ-
բանդյանի մատերիալիզմը, դիալեկտիկան, աթեիզմը և ուտոպիզմը:
Նալբանդյանը — հեղափոխական դեմոկրատ: Նալբանդյանը հայ հե-
ղափոխական դեմոկրատական շարժման ղեկավար: Սվաճյանը և ինք
«Մեղու»-ն ու Նալբանդյանը:

Նալբանդյանը քննադատ: Կրիտիկա «Սոս և Վարդիթեր»-ի մա-
սին: Բեկինսկու, Չերնիշևսկու և Դոբրոլյուբովի գրականագիտական
սկզբունքների փայլուն կիրառումն այդ կրիտիկայում: Նալբանդյանի
մտքի լայնությունն ու խորությունը, եսթետիկական հոտառությու-
նը և նուրբ ճաշակը: Նալբանդյանը — ունակ լիզմի ու ժողովրդայնու-
թյան ջատագով: Նալբանդյանը հայ գիտական-քննադատական մտքի
հիմնադիր:

Նալբանդյանի բանաստեղծություններն ու արձակ յերկերը: Նալ-
բանդյանի քաղաքացիական պոեզիայի բարձր մորակը: Նալբանդյանի
պոեզիան ու Բերանժեն, Հայնեն, Պուշկինը, Լերմոնտովը, Ուարյո-
վը: Այդ պոեզիայի սերտ կապը Նալբանդյանի հրապարակախոսական-
քննադատական դործունեյության հետ: «Ազատն Աստված» բանաս-
տեղծությունը: Նալբանդյանի «Հիշատակարանները» և «Մեռելա-
հարցուկը»: Նալբանդյանի քննադատական ունակիքն ու յերգիծանքը:
Նալբանդյանի գրական դպրոցը: Գ. Տեր-Հովհաննիսյանի «Տեր Սար-
գիսը», Սուլթան Շահի «Հայոց ազգի լուսավորիչը»:

Նալբանդյանի լեզուն ու նրա տարբերությունը մի կողմից Ա-
բովյանի, մյուս կողմից Նալբանդյանի լեզվից:

Աբովյանը և Նալբանդյանը: Նալբանդյանը — Աբովյանից հետո —
հետևյալ բարձր ետապը հայ հասարակական մտքի զարգացման: Նալ-
բանդյանը — լուսավորիչ: Նալբանդյանի ազդեցությունը հետագա
հայ գրականության վրա:

2. ՍՄԲԱՏ ՇԱՀԱԶԻԶ (1841—1907)

Կենսագրական տեղեկություններ: Ուսումնառությունը Լազար-
յան ճեմարանում: Մանկավարժական դործունեյությունը նույն ճե-
մարանում: Մահը:

Բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն «Աղատության ժամեր» (1862): Շահաղիղն իբրև հայ նոր պոեզիայի սկզբնավորողներից մեկը: Պուշկինի, Բերանժեյի, Բայրոնի աղղեցությունը: «Современник» ամսագրի նշանակությունը Ս. Շահաղիղի աշխարհայացքի և պոեզիայի զարգացման համար: Դուբրովյուրով:

Շահաղիղը «Հյուսիսավայլ»-ի և՛ Լեւրում: Գրական-դադափարական միջավայր: Նալբանդյան:

«Լեոնի վիշտը» պոեմը և բանաստեղծությունների դիրքը (1865): «Լեոնի վիշտը» — առաջին լիրիկական պոեմը հայ նոր դրականության մեջ: Հայ իրականության քննադատությունը պոեմում — տիրող դասակարգի և ինտելիգենցիայի, յերկրի կուլտուրական հետամոնացության, շինականի ստրկության և աղքատության պատկերումը պոեմում: Աղբային վերանորոգման կոչ: Շահաղիղի լուսավորչական հայացքները: Հայ դեմոկրատիայի (Նալբանդյանի և ուրիշների) վերաբերմունքը դեպի «Լեոնի վիշտը»: Յարական բյուրոկրատիան և «Լեոնի վիշտը»: Պոեմի կառուցվածքը, պատկերները: Պոեմի լեզվի գրքային տարրերը: Լիրիկական, եպիկական և նկարագրական տարրերը պոեմում: Լեոնի կերպարը: Նրա վերջնական շարժումն սխեմատիկ լինելը: Յեվրոպայի աղբային-աղատադրական շարժումների աղղեցությունը Շահաղիղի վրա: Լերմոնտովի և Նեկրասովի աղղեցությունը: Քաղաքացիական պոեզիայի սկզբունքը Շահաղիղի ստեղծագործության մեջ: Շահաղիղի ոիրային լիրիկան և լեզուն: Շահաղիղի ուսմանտիղմը:

Շահաղիղի հետադադործունեյությունը: «Հրապարակախոս ճայն» «Ամառնային նամակներ»: Նրա Էվոլուցիան դեպի լիրերալիզմը:

3. Գ. ԴՈՂՈՒՅԱՆ (1830—1908)

Գ. Դողոխյանի պոեզիան. քաղաքացիական մոտիվներ և լիրիզմ: «Ծիծեռնակ»-ը և մյուս հայրենասիրական բանաստեղծությունները: Դողոխյանի յերգիծանքը: Դողոխյանի կարևոր նշանակությունը հայ նոր պոեզիայի պատմության մեջ: Դողոխյանի յերկերի հրատարակումը վրացական համալսարանի կողմից:

4. ՌԱՓԱՅԵԼ ՊԱՏԿԱՆՅԱՆ (1830—1892)

Կենսադրական տեղեկություններ: Պատկանյանը Լադարյան ճեմարանում և Դորպատում: Կրած աղղեցությունները:

Պատկանյանի մուտքը դրականության մեջ «Արարատ» թերթում:

(«Շինականի յերգը») : Պատկանյանի ստեղծագործության բազմաթիւն—
բութիւնը— վոտանաւորներ, պոեմներ, վեպեր, պատմվածքներ,
դրամաներ և այլն : Պատկանյանը և ցարական ցենզուրան :

Պատկանյանի պոեզիայի հիմնական դժերը : Պատկանյանի պոե-
զիայի ուսուցիչական դիմը . սատիրական բանաստեղծութիւններ—
«Մայրաքաղաքում կրթված հայ յերիտասարդը», «Մայրաքաղաքում
կրթված հայ որիորդը», «Անվնաս մարդը» և այլն : Շահամուլ հայ
բուրժուազիայի և նրա մտավորականության մերկացումն այդ
գրվածքներում : Դեմոկրատական խաւերի կյանքի ուսուցիչական ար-
տօցութիւնը . «Մշակը», «Քյորոզլին» և այլն :

Ռուսական դեմոկրատական պոեզիան և Պատկանյանի ուսուցիչա-
կան—սատիրական բանաստեղծութիւնները :

Պատկանյանի պոեզիայի ուսմանտիկական դիմը . դյուշաղիական
կյանքի իդէալականացումը . շինականի յերգեր . հայոց պատմության
վորոշ շրջանների և դեմքերի միակողմանի, տենդենցիոզ դերադնա-
հատումը : Ազդային ազատադրական շարժման ու բուրժուական ազ-
գայնականության դադաւարները նրա յերգերում :

Պատկանյանի ուսմանտիկա և ազգայնական աշխարհայացքը :
«Հայկական հարցը» և այդ կառաւելութեամբ Պատկանյանի ազդայ-
նականության ուժեղացումը 70-ական թ . թ . : Պատկանյանի ազդայ-
նական դորժերի ոգտագործումը հետադայում՝ հայ բուրժուազիայի
կողմից :

Նալբանդյանի պայքարը Պատկանյանի ազգայնականության դեմ :

Պատկանյանի դեղարմատական արձակը . շահամուլ հայ բուր-
ժուազիայի, հողէտրականության և ցարիզմի ուսուցիչական քննա-
դատութիւնը Պատկանյանի արձակ յերկերում . («Փառասեր», «Տի-
կին և նաթիշտ») : Ալթմազովի տիպը : «Նոր—Նախիջկանցոց քնարը» և
բարբառով գրված նովելներն ու ֆելեյետոնները : Պատկանյանի յեր-
գիծանքի յեղանակները : Նատուրալիստական մոմենտներ նրա յերգի-
ծանքի և լեզվի մէջ :

Պատկանյանի իրրե մանկական բանաստեղծ . նրա դերը ստեղծա-
գործության այդ բնագավառում :

Պատկանյանի ստեղծագործության նշանակութիւնը մեր դրակա-
նության դարդայցման պատմության մէջ :

5. ՂԵՎՈՆԻ ԱԼԻՇԱՆ (1820—1901)

Կենսագրական տեղեկութիւններ : Ալիշանի անցումը կլասիցիշ-
մից ուսմանտիկիզմին . Ալիշանը— հայ ուսմանտիկական իրրիկայի սկզբ-
նաւորողներից մէկը : Ալիշանի լեզուն— գրարար և աշխարհարար :

Միջնադարյան աշխարհիկ գրողների վոճի ոգտագործում: Հայրենա-
սիրական ու ժողովրդասիրական մոտիվները Ալիշանի յերգերում: Ա-
լիշանի պատմական պոեմները: Բանաստեղծի կղերական-պահպանո-
ղական աշխարհայացքը և նրա անդրադարձումը գեղարվեստական յեր-
կերի մեջ: Ալիշանի կտրվածությունը հայրենի ժողովրդից և նրա ըս-
տեղծագործության վորոշ վերացականությունը: Ալիշանի աղղեցու-
թյունը հետագա հայ գրողների վրա:

Ալիշանը վորպես հայագետ գիտնական:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻՎԹԱՇԼՅԱՆ (1829—1868)

Կենսագրական տեղեկություններ: Մ. Պեշիկթաշլյանը— Ալիշանի
աշակերտ. Պեշիկթաշլյանի ուսման իղձը. նոր մոտիվներ նրա պոե-
զիայում. սիրո և բնության յերգեր. Պեշիկթաշլյանի քաղաքացիական
պոեզիան. աղղային աղատագրության կոչի յերգեր: Պեշիկթաշլյանի
տաղաչափական արվեստն ու լեզուն: Պեշիկթաշլյանը— դրամատուրգ
(առաջին աշխարհաբար դրամաներ):

6. ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐՅԱՆ (1851—1872)

Կյանքը: Չարքաշ մանկությունը: Դուրյանի ուսումնառությունը:
Հակոբ Պարոնյանը Դուրյանի ուսուցիչ: Ավարտական քննություննե-
րը ճեմարանում և նսիրական ընծան— Լամարթինի գիրքը: Դուրյա-
նի կյանքի նյութական անապահովությունը. գրագիր՝ սարաֆի մոտ,
թարգմանիչ՝ Վարդիկ պեյի մոտ, գերասանություն: Հիվանդություն
և մահ:

Դուրյանի լիրիկան իրրե կյափցիղմի պոեզիայի վերջնական
հաղթահարման պատմական արտահայտություն: Դուրյանի և Պեշիկ-
թաշլյանի միջև յեղած տարբերությունները:

Դուրյանի տաղերի հիմանական մոտիվները՝ սեր, բնություն,
բողոք կյանքի անարդարության դեմ, մահ և այլն: Դուրյանի թախ-
ծի սոցիալական արմատները: Դուրյանն իրրե ամիրայական միջա-
վայրի դոճ: «Տրաունջը»-ը— խոսված հողու ուժգին բողոքի հան-
ճարեղ արտահայտություն:

Դուրյանի տաղերի նուրբ ու կիրթ լեզուն, խոր հուզականու-
թյունը, պատկերների կենդանությունը: Դուրյանը—խոչորագույն
լիրիկ և հայ նոր քնարերգության հիմնադիր:

Դուրյանի դրամաները:

Կյանքը: Ուսումնառությունը դյուղում: Հանդիպում Խ. Արովյանի հետ: Պոռչյանը Ներսիսյան դպրոցի աշակերտ: Պ. Շանչյան: Հիմնավոր ծանոթություն Սրարատյան դաշտի դյուղական իրականություն: «Վերք Հայաստանի»-ի ընթերցանությունից ստացած խոր տպավորությունը: Թատերական գործունեությունը: Որիորդաց դրությունների հիմնադրում Թբիլիսիում, Շուշում, Ադուլիսում: Պոռչյանի չարքաշ կյանքը: Պոռչյանը յուսանկարիչ: Պոռչյանը թեմական տեսուչ: Պոռչյանը Ներսիսյան դպրոցում: Հորեկյանը: Մահը:

«Սոս և Վարդիթեր»-ը (1860): Ժողովրդական կյանքի ճշմարտացի նկարագրությունը վեպում: Սոսը, Վարդիթերը, Տիրանը: Գյուղացիական ըմբոստացման առաջին ներկայացուցիչները (Վայկուն): Պոռչյանի կապը Թաղիադյանի հետ: Վեպի սիրային առանցքը ու նրա առնչությունը սիրային հեքիաթների հետ: Ժողովրդական արտահայտությունների, ասացվածքների լայն ոգտադործումը: Վեպի հյուսվածքի, այն և՛ արձակի և չափածոյի իրար հաջորդող վախարինման՝ ֆոկլորային ծաղումը: Վեպի լեզուն (քարքառ):

«Հացի խնդիր»-ը (1880): Գյուղացիության ռազմա-Ֆեոդալական շահագործումը 50—60-ական թ. թ. ու նրա ռեալիստական մանրամասն նկարագրությունը վեպում: Միկիտան Սաքոյի տիպը: Միկիտան Սաքոն իբրև հայ գրականության խոշոր սինթեզներից մեկը, վաշխառուական շահագործողի վերջավորված համայնապարփակ տիպ: Միկիտան Սաքոյի կենդանի նախատիպը (Սարգիս ք. Բղնունի): Պոռչյանի ստեղծագործական մեթոդի հիմնական հատկանիշներից մեկը: Վեպի այլ գործող անձինքը: Պոռչյանի առաջադիմությունը վեպի կառուցվածքի, լեզվի, սյուժետային դժի զարգացման ասպարիղում:

«Յեցեր»-ը (1889): «Բղդե»-ն (1890) և «Հունո»-ն (1900): Գյուղացիության ծայրահեղ շահագործման հետադա ետապի (70—80-ական թ. թ.), նրա դայրույթի և իր ճնշողների դեմ մղած պայքարի անդրադարձումը Պոռչյանի այս վեպերում: Բալասան աղայի, Խուդոյի, Տաճատ Գնթունու ու Բղդեյի տիպերը մի կողմից, Հունոյի և Սիսակի տիպերը մյուս կողմից: Հունոն և Արղումանն ու Քյորոզլին:

Այս վեպերի կառուցվածքային թերությունները:

Պոռչյանի ստեղծագործության ժողովրդայնությունը և ռեալիզմը: Պոռչյանի պահպանողական աշխարհայացքի և նրա ստեղծագործական մեթոդի հակասությունները. բռնակալների մերկացում և նահապետական կենցաղի վերոջ իդեալականացում, նատուրալիստական

տարրեր: Պոռչյանի կապը Արուսյանի հետ: Մ. Նալբանդյանը Պոռչյանի մասին: Պոռչյանն իբրև մեմուարիստ («Հուշիկներ»):

8. ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ (1840—1911)

Կյանքը: Ուսումնառությունը դյուղում: Ներսիսյան դպրոցի աշակերտ: Թափառաչըջիկ կյանքը: Աղայանը դրաչար: Աղայանը Մոսկվայում և Պետերբուրգում: 60-ական թվերի դադախարները վորդեգրելը, հանդիպում Մ. Նալբանդյանի հետ, շփումներ ունի, լեհ և հայ ուսանողության հետ, ինքնակրթություն: Աղայանն Եջմիածնում: Ուսուցչական աշխատանք Ախալցխայում, Ալեքսանդրապոլում, Շուշում: Աղայանը— մայրենի լեզվի դասադրքերի հեղինակ: Աղայանի ձերբակալումը և աքսորը: Աղայանի անասլահով կյանքը: Հորեկյանը: Մահը:

«Արություն և Մանվել»-ը (1867): Արությունը և նրա հակադրվելը շրջապատին: Նահապետական հետամնացության, նախապաշարումների, ցարական չինովնիկների քննադատությունն Արությունի կողմից և նրա արծարծած լուսավորական ծրագիրը: Արությունը դժգոհությունն իրականությունից ու բողոքի նրա յուրահատուկ ձևը: Հերոսական հայրենասիրության մեծարումը: «Արություն և Մանվել»-ի անմիջական կապը «Վերք Հայաստանի»-ի հետ: Վեպի լեզուն առաջին և յերկրորդ տպագրություններում, կառուցվածքը:

«Յերկու քույր»-ը (1872): Վաշխատունների, ազնվականների ու ցարական պաշտոնյաների դեմ դյուղում մղած պայքարի անդրադարձումը վեպում: Ճաղարանց թաթոռն ու Արղումանը: «Քյորոդլին» պատմվածաչարը: Քյորոդլու դյուղացիական սլաոերադմի կոչը: Քյորոդլու անմիջական կապը Արղումանի հետ, Արղումանի կապը Արությունի հետ: Աղայանի ապստամբության ու միապետության տապալման կոչը «Թեմական տեսուչ» (1881) ակնարկում:

«Տորք Անդեղը» և հեքիաթները: Տորքի առնչությունը Քյորոդլու, Արղումանի և Արությունի հետ: Տորքը իբրև մարդու իդեալ: Աղայանի Տորքը և եպոսի Դավիթը: «Տորք-Անդեղ»-ի գեղարվեստական բարձր արժանիքները: Վառ յերևակայություն, տողերի թարմություն, սյուժետային դժի անսայթաք ընթացք: Աշխատանքի մեծարումը «Անահիտ»-ում: «Անահիտ»-ի կառուցվածքը: «Արեգնահան»-ի ոստիմիդը: առնչությունը «Հաղարան բլրուլ»-ի հետ: Աղայանի սերտ կապը ժողովրդական բանահյուսության հետ: Աղայանի հեքիաթների կիրթ ու մաքուր լեզուն: Աղայանի աշխարհայաց-

քը. նրա սոցիալական ուտոպիայի արտահայտումը գեղարվեստական
յերկերում:

Աղայանի բանաստեղծությունները: Աղայանը մանկական գրող:
Աղայանի մանկավարժական հայացքները: Նրա լեզվագիտական հոդ-
վածները և ուղղագրական աեֆորմը: Աղայանը հրապարակախոս:
«Ժամանակակից ատենախոսություն»-ը: Աղայանի ուտոպիան: Նալ-
բանդյանի խոր աշղեցությունը Աղայանի վրա: Աղայանն իբրև մե-
ծուարիտ՝ «Իմ կյանքի զլխավոր գեպքերը»:

Ստ. Շահումյանը և Հ. Թումանյանը Աղայանի մասին:

9. ԳՍԽՐԻԵՆՆ ՍՈՒՆԴՈՒԿՅԱՆ (1825—1912)

Կյանքը: Սունդուկյանի դաստիարակությունը: Ուտոմնաու-
թյունը Թբիլիսիի գիմնադպյում և Պետերբուրգի համալսարանում
(1846—1850): Աքսորը Դերբենդ: Ֆետական ծառայություն: Հորեկ-
յանը (1888) և մահը:

19-րդ դարի հայ թատրոնն ու դրամատուրգիան մինչև Սուն-
դուկյանը: Հայկական առաջին ներկայացումները Մոսկվայում,
Թբիլիսիում և Պոլսում: Առաջին հայ թատերական խմբակը: Հայկա-
կան պատմական վոդերբուդությունները: Դրանց դերը: Կենյազային
կատակերգությունները. Ալադաթյան, Մ. Պատկանյան, Ն. Փուղին-
յան, Մ. Տեր-Գրիգորյան: Այդ կատակերգությունների լեզուն, թե-
մատիկան, պատկերները և դրական ուղղությունը: Պատմական վոդ-
երբուդյան և կատակերգության պայքարը: Վրաց և ադրբեջանա-
կան թատրոնն ու դրամատուրգիան այս շրջանում:

Սունդուկյանի առաջին դործը— «Գիշերվան սարրը խեր և»
(1863): Սունդուկյանի հետևյալ դործը— «Խաթարալա» (1866):
«Խաթարալա»-ն իբրև նոր ետապի սկիզբ հայ թատերգության պատ-
մություն մեջ: Դարաշրջանի հայ վաճառականի ու նրա ընտանեկան
այլանդակ կյանքի լայն ու սպառիչ անդրադարձումը «Խաթարա-
լա»-յում: Զամբախովը—գեղարվեստական խոշոր ընդհանրացում:
Մարդարիտ, Մասիսյանց, Սարգիս, Խամփերի: Տիպերի վարպետ
կառուցումը «Խաթարալա»-յում: Հանդույցի ու հանդույցի լուծման
բնական լինելը կատակերգության մեջ: Գործողությունների հիմնա-
վորված ընթացքը:

«Ելի մեկ դոհ» (1870): «Հայրերի» և «Վորդինների» պայքարի ար-
տացույցումը պիեսում (Մարդիս, Բրիլյանտով, Միքայել, Անանի):
Անհատի լիակատար զարգացման և ինքնուրույնության իդեան: «Ելի

մեկ զոհ» — ինչպիսի հարձակում ընտանեկան-հասարակական կյանքի
ռեակցիոն հիմքերի վրա: Պիեսի գեղարվեստական արժանիքները:

«Պեպո» (1871) — Սունդուկյանի և հայ դրամատուրգիայի ստեղծադործության դադարը: «Պեպո»-ն սոցիալական կատակերգություն: Դարաչրջանի սոցիալական հակամարտության արտացոլումը պիեսում: Պիեսի քաղաքական սրությունը: Աշխատավորական ընտանիքի ու արդար վաստակի մեծարումը պիեսում: Արհեստավորը, համայր, կինտոն — իրրե մարդու իսկական տիպարներ: Պեպո, Կալուլի, Էեկել, Գիքո, Շուշան: Զիմզիմովի և Եփեմիայի տիպերի վերլուծումը: Զիմզիմովի առնչությունը Զամբախովի հետ: Բուրժուական ընտանիքի ալյասերված բարբերի մերկացումը «Պեպո»-յում: Սունդուկյանի դրամատուրգիական կարողությունների լրիվ հայտարարումը «Պեպո»-յում. տիպերի ճշմարտություն, դրամատիկ-մի աստիճանական զարգացում, լեզվի հարստություն: «Պեպո»-ն — ռեալիստական դրամայի հաղթանակ: «Պեպո»-ն հայ ու վրաց թատրոններում: Գորկու կարծիքը «Պեպո»-յի մասին և նրա խոշոր աշխատանքը «Պեպո»-յի Տերյանի ռուսերեն թարգմանության վրա:

«Քանդված ոջախ» (1873): Իրականության արտացոլումը պիեսում: Տիպեր. Ոսեփ, Խախո, Գիթ-Մողի, Նատո, Սալոմե, Մարմարով, Փարսիզ, Դարչո, Միքո: Դրամատիզմ, կենցաղի դունդաղ նկարագրություն, լեզվի տիպականություն:

Սունդուկյանի արձակը. Համալի և Հաղիդի մասլահաթները, «Վարինկի վեչերը»: Բուրժուական աշխարհի դեմ ուղղված ծաղրը մասլահաթներում: Իրականության հակասությունների պատկերումը «Վարինկի վեչեր»-ում. պատմվածքի գեղարվեստական բարձր արժանիքները: «Ամուսիններ»-ը: Սունդուկյանի վերջին պիեսները. «Սեր և աղատություն», «Բաղնիքի բոխան», «Կտակ»:

Սունդուկյանի ստեղծադործության նշանակությունը հարևան ժողովուրդների գրականությունների համար: Սունդուկյանի քննադատական ռեալիզմը: Սունդուկյանի լեզուն, Թբիլիսիի բարբառը: Սունդուկյանի յերգիծանքի բնույթը: Սունդուկյան — Մոլիեր, Գոգոլ և Ռստրոմսկի: Ռուսական առաջավոր դրամատուրգիան, թատրոնը և Սունդուկյանը: Սունդուկյանը հայ ազգային մեծ դրամատուրգ և ռեալիստական կատակերգության հիմնադիր: Սունդուկյանի թատրոնը: Գ. Զմչկյան, Մ. Ամերիկյան, Ա. Մանդինյան, Տեր-Դավթյան, Գուլազյան, Համիկ, Ավետ Ավետիսյան:

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 19-ՐԴ ԴԱՐԻ

80 – 90-ԱԿԱՆ Թ. Թ.

ՌՈՒՍ-ՏԱՃԿԱԿ ԱՆ ՊՍՏԵՐԱԶՄԸ: ՌԵԱԿՏԻԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ՅԵՆ
ԹՅՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ: «ՄՇԱԿ»-Ը ՅԵՎ «ՄՈՒՐՃ»-Ը

«Մշակ»-ի հիմնադրումը (1872), Գր. Արծրունի: «Մեղու Հայաստանի»-ն և «Նոր Դար»-ը: Դրանց հակամարտությունը «Մշակ»-ի հետ: Ռուս-տաճկական պատերազմը (1877—78): «Հայկական հարցը»: «Փորձ»-ը և «Արձագանք»-ը:

Ռեակցիան Ռուսաստանում: Յարիզմի ռուսացման քաղաքականությունը: Աղդային ճնշումը Հայաստանում ու նրա աստիճանական ուժեղացումը: Յարական կառավարության հալածանքները հայկական կուլտուրայի դեմ: Հայկական դպրոցների փակումը: Գյուղացիության ծանր վիճակը. ժողովրդական մասսաների դժգոհությունն ու ապստամբությունները ցարական կառավարության դեմ (1883 և 1887 թ. թ.):

Ռեակցիան Թուրքահայաստանում. Համիդյան ռեժիմի խստությունները: Տաճկական գրաքննության դաժանությունները: Հայ թատրոնի արգելումը: Պոլսահայ դեմոկրատական խավերի ուսյալքարը ամիրայության և հոգևորականության դեմ: Գյուղացիական ապստամբությունները. Թյուրքահայաստանում՝ սուլթանի դեմ (80-ական թ. թ.):

Արդյունաբերության աճումն Անդրկովկասում: Գյուղացիության և արհեստավորության տնտեսական քայքայման խորացումն ու պրոլետարականացումը: Դասակարգային նոր հարաբերություններ: Բանվոր դասակարգի առաջացումը: Բանվորության վայրագ շահագործումը:

Դաշնակցական ու Հնչակյան նացիոնալիստական կուսակցությունների առաջացումն ու նրանց հակաժողովրդական-արկածախնդիր քաղաքականությունը:

«Մուրճ»-ը և նրա դերը հայ գրականության պատմության մեջ: «Մուրճ»-ի բանաստեղծները: Լ. Մանվելյանի գրական գործունեությունը: «Մասունցի Դավիթ» եպոսի մշակումը: Վ. Միրաքյանի բանաստեղծագործությունը: «Լավաբի վորսը» պոեմը. պոեմի տիպերը, լեզուն, պատկերները, կառուցվածքը: Պոեմի նշանակությունը հայ գրականության մեջ: Արևմտահայ մամուլ. «Մասիսը» և «Արևելք»: Էմին Տեր-Գրիգորյանի սկիզբները:

Աղղայնական ռոմանտիզմի դարգացումը Պատկանյանից հետո առանձնապես լեպի բնագավառում — Բաֆֆի: Ռեալիստական գրականության դարգացման նոր ետապը: Պայքար ռոմանտիզմի դեմ այս ետապում: Ռեալիզմի ծաղկումը: Շիրվանդադեյի և Պարոնյանի ստեղծագործություններն իբրև ռեալիստական ուղղության բարձրագույն արտահայտություններ:

Նոր դրական լեզվի կայունացումն այս շրջանում:

1. ՀԱԿՈՅ ՊԱՐՈՆՅԱՆ (1842—1892)

Կյանքը: Ռոմանտիստությունը Աղբիանուպոլսի հայկական և հունական դպրոցներում: Պարոնյանը Պոլսում. փոստային ծառայող, պատրիարքարանի դրաղիր, ուսուցիչ: Մուտքը դրականության մեջ («Արևելյան տառամնարույթ»): Պարոնյանը՝ «Փող առավոտյան», «Մեղու», «Թուորոն», «Զերկրադունդ» և «Խիկար» պարբերականների խմբագիր: Պարոնյանի շարքաչ կյանքը: Մահը:

Պարոնյանը վաղեմ հայ խոշորագույն յերգիծաբան: Կապիտալիստական պետությունների, սուլթանական ու ցարական բռնակալությունների դիվանագիտության մեջ թաղալորող կեղծիքի և փոքր աղղություններին ստրկացնելու քաղաքականության մերկացումը («Հոսհոսի ձեռատետրը», «Միծաղ», «Կամիթներ» և այլն):

Բուրժուական-նացիոնալիստական և կղերական դործիչների հակաժողովրդական դործունեյության մերկացումը: «Աղղային ջոջեր»: Զամուրճյանի, Նար-Պեյի և այլոց յերգիծական պորտրետները, Պարոնյանի սարկաղմը:

Բուրժուական հասարակական հարաբերությունների, բուրժուազիայի զանազան խավերի կենցաղի, բնտանեկան ապականված բարքերի, հոգևորականության, ինտելիդենցիայի յերգիծական պատկերները («Մեծապատիվ մուրացկաններ», «Առանին տեսարաններ» և այլն): Արխողոմ աղայի և Բաղդասար աղբոր պորտրետները: Պարոնյանի ստեղծագործության բովանդակության հարստությունը և խտրությունը: Պարոնյանի ռեալիզմը: Պարոնյանի դեմոկրատիզմը և ստեղծագործության ժողովրդայնությունը: Նրա գաղափարական կապը Նալբանդյանի հետ: Պարոնյանը՝ հայ ժողովրդի ազատության գաղափարի ամենաջերմ պաշտպան:

Պարոնյանի կիրառած դրական ժանրերը — յերգիծական նովելներ, կատակերգություն և այլն: Պարոնյանի յերգիծական յեղանակները. կոմիկական դրություններ, սուր և փայլուն աֆորիզմներ և այլն: Համաշխարհային կլասիկ յերգիծաբանության կուլտուրայի (Արխա-

տոՖան, Մոլիեր՝ հաջող ուղտազործումը Պարոնյանի կողմից: Պարոնյանի խոշոր նավատորական դերը մեր նոր աշխարհաբար գրականության զարգացման պատմության մեջ:

Պարոնյանի խոշոր ազդեցությունը հետագայ հայ յերդիծարանների վրա: Պարոնյանն իրեն քննադատ. նրա ժխտական վերաբերմունքը դեպի ուսմանտիկ-ազդայնական գրականությունը:

Պարոնյանի յերդիծանքի միջազդային արժեքը: Պարոնյանը վորպես համաշխարհային յերդիծարանության հանճարեղ դեմքերից մեկը:

2. ԾԵՐԵՆՑ— ՀՈՎՍԵՓ ՇԻՇՄԱՆՅԱՆ (1822—1888)

Ուսումնասիրությունը Մխիթարյանների մոտ. մանկավարժական դործունեությունը Կ. Պոլսում և ապա Փարիզում (Մուրադյան վարժարան). ուսանող Փարիզի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի: Հասարակական դործունեությունը Պոլսում: Ծերենցը Թրիչխիում և մանկավարժական դործունեությունը Ներսիսյան դպրոցում:

Ծերենցի պատմական վեպերը— «Յերկունք Թ. դարու», «Թեոդորոս Ռչտունի» և «Թորոս Լեվոնի»:

Ծերենցը վորպես պատմավիպագիր: Հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարը արարական ախրապետության դեմ Գրդ դարում և դրա արտահայտությունը Ծերենցի «Յերկունք»-ում: Խուժեցի Հովհաննի՝ ժողովրդական հերոսի տիպը: Ծերենցի իդեալիստական անհատապաշտական պատմահայեցողությունը: Ծերենցի պատմական վեպերի արժանիքներն ու թերությունները: Նրա դերը մեր գրականության պատմության մեջ իրեն առաջին պատմավիպագիր:

3. ՍՐԲՈՒՀԻ ՏՅՈՒՍԱՐ (1842—1901)

Կյանքը: Արևմտահայ վիպագրությունը Ծերենցից հետո: Կենցաղային, բարձրագույն վեպի հաջորդելը պատմական վեպին: Տյուսարի «Մայտա» վեպը (1883) և նրա շուրջը բորբոքված բանավեճը— Հակ. Պարոնյանն այդ վեպի մասին: Տյուսարի մյուս վեպերը— «Սիրանուշ» (1885) և «Արաքսիա» (1887): Կանանց հարցը Տյուսարի վեպում:

Ս. Տյուսարի ուսմանտիզմը. վեպերի լեզուն, վոճը, կոմպոզիցիան, հանդույցների անսպասելի լուծումը. տիպերի սխեմատիզմը— Սրաքսիա և տիկին Արգարյան («Արաքսիա»), Մայտա և Հերիդ («Մայտա»):

Ս. Տյուսարի կրած գրական ազդեցությունների խնդիրը (Ժ. Զանդ):

Բաֆֆու հյանքը: Ուսումնառությունը թրելիսի գիմնադիա-
լում: Բաֆֆու ճանապարհորդությունները, մանկավարժական դո-
ժուենեթյունը: Մուտքը դրականության մեջ. «Արծիւ վասպուրա-
կանի»: Բաֆֆին և «Հյուսիսամիայլ»-ը: Միք. Նալբանդյանի աղղե-
ցությունը Բաֆֆու վրա: Ղեկավար մասնակցություն «Մշակ» թեր-
թի հիմնադրմանը: Բաֆֆին «Մշակ»-ի եջերում՝ 1872—1878 և 1878-
1884 թ. թ.: Պառակտում Գր. Արծրունու հետ: Աշխատակցություն
«Փորձ»-ին և «Արձագանք»-ին: Մահը:

Բաֆֆին 1850—60-ական թ. թ. — «Սալբի» վեպը: Վեպի «Հա-
ռաջարանի» իրական դժերը: Վեպի հակաֆեոդալական կողմը:
Ռուստամի և Սալբու կերպարները: Պատմվածքներ Պարսկաստանի
հայ դյուղացիության հյանքից: Բաֆֆին—բանաստեղծ: Քաղաքա-
ցիական մոտիվներ: Աղղայնական—պահպանողական տարրը բանաս-
տեղծություններում: «Փունջ»-ի արձակ յերկերը. «Հարեմ» վեպը:
Վեպի հակաֆեոդալական, աղատագրական իդեան. վեպի գեղար-
վեստական հատկությունները. նկարագրություններ և կոլորիտ:

Բաֆֆին «Մշակ»-ի եջերում 1872 թվից մինչև ուսու-թյունը քա-
կան պատերազմը: «Ճանապարհորդություններ»: Պատմվածքներ
դյուղացիական հյանքից: Ռեալիզմը Բաֆֆու «Չահրումար», «Խաչա-
դողի հիշատակարանը» և «Վոսկի աքաղաղ» վեպերում: Ճանճուր Իվա-
նիչի, քալոր Պետրոսի և Պետրոս Մասիսյանի հասարակ անուն դար-
ձած տիպերը: Հայ առևտրա—վաշխառուական շահամուլ, «մուսլ» բուր-
ժուազիայի մերկացումներն այս վեպերում: «Մշակ»-ի ուղղության
հարցերի գեղարվեստական մեկնաբանությունները: Այս վեպերի ճա-
նաչողական ընդհանուր նշանակությունը: Բաֆֆին «Լուսավոր կապի-
տալիզմի» անհրաժեշտությունն ընդունող:

Բաֆֆին ուսու-թյունը քաղական պատերազմի տարիներին: «Հայկական
հարցը»: «Մշակ»-ի աղղայնական դիրքավորումը պատերազմի հարցե-
րում: Հայերի արտակարգ քաղաքակրթական միտման Արևելքում՝ լուս
«Մշակ»-ի: Հայաստանի աղատագրության հարցը սուլթանիզմի լը-
ծից: Այդ դադափարների պրոպագանդան Բաֆֆու «Չալալեղդին»,
«Խենթ» և «Կայծեր» վեպերում: Բաֆֆու այդ վեպերի ումանտիզմը:
Փարհադի, Դուղուկչյանի, Վարդանի, Կարոյի, Ասլանի, Ավոյի կեր-
պարները: Այդ կերպարների ումանտիկական բնույթը: Փաթթա—բե-
կը, Թոմաս Էֆենդին և ֆեոդալական բռնակալության այլ ներկայա-
ցուցիչներն այս դրվածքներում: Հակասություններ: Աղղայի Հայաս-

տանը «Կայծեր»-ում— բուրժուական Հայաստան: Ֆարական բանակի
ոգտադործման հարցը «Խենթ» վեպում: «Ջալալեդինի», «Խենթի»,
«Կայծերի» եջերում արտահայտված աղղայնական ուժեղ տարրը:
Վերջինս ոգտադործումը և խորացումը հետադաշում աղղայնական-
բուրժուական կուսակցությունների կողմից:

Բաֆֆին 1880-ական թվականներին քաղաքական ուսակցիան Ռու-
սաստանում և Թյուրքիայում: Պատմական թեմատիկա: Բաֆֆու
պատմավիպական աշխատություններ— «Դավիթ բեկ», «Պարույր
Հայկազն», «Սամվել»: Ճարտասիրական վրաստանը, բռնակալական
Թյուրքիան և Պարսկաստանը «Դավիթ-բեկ» վեպում: Մելիք-Դավիթ և
Մելիք-Ֆրանգյուլ դավաճանների կերպարները: Դավիթ-բեկյան ա-
պրատամբությունը և նրա գաղափարախոսության բնութագիրը: Հայ-
բենիքի և պետականության վերականգնման գաղափարը: Դավիթ-բեկի
կերպարը: Վրացի դրական կերպարները— Թամարը և Սիկոն: Վրաց
ազնվականության առաջավոր մասի թերազնահատումը:

«Պարույր Հայկազն»-ի լուսավորական կողմը: «Սամվելը»- Բաֆ-
ֆու գեղարվեստականի ամենարարժր արտահայտությունը: Բաֆֆին—
ստար բոլոր բռնակալությունների թշնամի: Պատմական վեպերը—
ուսակցիայի դեմ: Սամվելի, Մուշեղ Մամիկոնյանի, Վահան Մամի-
կոնյանի, Մեհրուբանի և Շապուհի կերպարները: Սամվելը— հայրե-
նասեր: Վորմիդդուխտի վարպետորեն կերտված կերպարը:

«Մատ-փուշ»: Սոցիալական ապստամբության սրբոյեմն այս սրտա-
մրվածքում:

Բաֆֆու տեղը հայ գրականության պատմության մեջ: Պատմա-
վեպի խոշոր վարպետ: Հայ գրական լեզվի զարգացումը Բաֆֆու
ստեղծագործության մեջ: Բաֆֆին և հին հունական գրականությու-
նը, Բաֆֆին և ֆրանսական գրականությունը: Բաֆֆին և ռուս գրա-
կանությունը:

5. ՇԻՐՎԱՆՁԱՒԵ (1858—1935)

Կյանքը: Ուսումնառությունը Շամախում: Դատարանի գրագիր՝
Բադվում, գրապահ՝ Բադվի Մարգարատիրական Ընկերության գրադա-
րանում: Այս պաշտոնի նշանակությունը Շիրվանդադեյի մտավոր
զարգացման համար: Շիրվանդադեն Թբիլիսիում, արտասահմանում:
Շիրվանդադեն խորհրդային որերում: «Մորզանի խնամին»: Հորելյա-
նը: Շիրվանդադեն ժողովրդական գրող: Մահը:

Շիրվանդադեյի գրական գործունեյության սկիզբը: Նրա առա-

Հին գեղարվեստական յերկը՝ «Հրդեհ նավթագործարանում» (1883)։ Սոցիալական նոր փոխհարաբերությունների արտացոլումն այդ դործում։ Կապիտալիստի կերպարը— Իվան Գրիգորիչ Մարությանց, բանվորների սլատկերումը, բանվոր դասակարգի ծանր կացությունը, «Գործակառարի հիշատակարանից» վիպակը։ Բուրժուազիայի մերկացումն այս վիպակում։ «Նամատարը»։

«Նամուս»-ը (1885) և «Ցավադար»-ը (1897)։ Գալիսական քաղաքի հետամնացության ու տղիտության, նահապետական կենցաղի բացասական գծերի, միջնադարից ժառանգած վայրենի նախապաշարմունքների անդրադարձումն այս վիպակներում։ Բարխուդարի, Սոնայի, Գիթ Դանիկի, Սեյրանի, Սուսանի, Հայրապետի տխրերը։

Շիրվանզադեյի ստեղծագործական կարողությունների զարդացման հետևյալ ետապը. Շիրվանզադեն մեծ վեպերի հեղինակ։ «Արսեն Դիմաքսյան» (1893)։ Դիմաքսյանի կերպարը։ Բուրժուական եղացենտրիկ ինտելիգենտի, բուրժուական մարդասիրության և բարեգործության ուժեղ ծաղրը «Արսեն Դիմաքսյան»-ի մեջ։ Վեպում արծարծած հասարակական-ընտանեկան սրբրկեմները։ Վեպի աղամարդ և կին դործող անձերը։ Բարաթյանի հոր կենդանի տիպադրումը։

«Քաոս» (1898)։ Արդյունաբերական Բաղվի, հայ բուրժուազիայի զեղիս կյանքի ու բուրժուական ալլանդակ ընտանիքի նկարագրություններն ու մերկացումը «Քաոս»-ում։ Սմբատ, Միքայել և Ալշակ Ալիմյանները։ Ալիմյան հոր վարպետ տիպադրումը։ Մարությանյանի և նրա կնոջ՝ Մարթայի տխրերը։ Տարբեր աղգելի բանվորների յեղրայրական համերաշխության անդրադարձումը վեպում։ Բանվորների կերպարները՝ Կարապետ, Ռասուլ, Իվան։ Հայ կյանքի աննախընթաց լայն սլատկերումը վեպում։ Հեղինակի հասուն տարիների դիտողությունների ու փորձի ողտադործումը։ «Քաոս»-ի քննադատական ռեալիզմը։ Հայ վեպի զարգացման հիմնական ետապներն ու «Քաոս»-ն իբրև այդ զարգացման բարձրակետը։ «Քաոս»-ն առաջին խոշոր ռեալիստական վեպը Ռուսաստանում արդյունաբերական բուրժուազիայի մասին։

«Վարդան Ահրումյան» անավարտ վեպը. այդ վեպի գեղարվեստական խոշոր արժանիքները։

Շիրվանզադեն— դրամատուրգ։ «Պատվի համար» (1905)։ Դրամայի թեմատիկայի ու նրա մեջ արծարծված պրոբլեմների հարակցությունը «Քաոս»-ին։ Ելիզրարովը, Սաղաթելը, Մարդարիտը, Ռթարյանը և մնացյալ տիպերը։ «Պատվի համար»-ի դրամատիկական արժանիքները. դործողությունների բնական առաջընթացում, աշխուժ դիալոգ, հաջողված տիպեր։ «Յեվգինե» և «Արմենուհի» դրա-

ժաները: Շիրվանղաղեն— հայ գրամատուրգիայի հետևյալ ետապը
Սունդուկյանից հետո: Շիրվանղաղեյի թատրոնը. Հ. Արեւյան:

Շիրվանղաղեն և 1905 թվի հեղափոխությունը: Յարիզմի մեր-
կացումը «Ջհուղի ականջ» պատմվածքում:

Շիրվանղաղեն— մեմուարիստ. «Կյանքի բովից»: Շիրվանղաղեյի
նովելները:

Շիրվանղաղեյի արձակի առանձնահատկությունները: «Արտիստը»
իրրև այդ արձակի լավագույն նմուշներից մեկը: «Արտիստ»—ում
հայտնաբերված նկարադրական հմտությունը, կյանքի խոր ճանաչո-
ղությունը, վարպետ տիպադրումը: Շիրվանղաղեյի լեզուն: Շիրվան-
ղաղեյի կրած ազդեցությունը յեվրոպական և ուսու կլասիկներից—
Տոլստոյ, Բալզակ, Ֆլորեր, Զոլա:

Շիրվանղաղեն կապիտալիստական ֆորմացիայի նկարիչ ու հայ-
կական ուսուկալիստական արձակի ամենամեծ ներկայացուցիչներից մե-
կը: Նրա ստեղծագործության կարևոր նշանակությունը ԽՍՀՄ-ի Ժո-
ղովուրդների համար:

6. Ա. ԱՐՓԻԱՐՅԱՆ (1850—1908)

Կյանքը: Վենետիկի Մուրադ-Ռաֆայելյան դպրոցում: Աշխա-
տակցությունը «Մշակ»-ին՝ Հայկակ ստորագրությամբ: Աշխատակ-
ցություն «Մասիս»-ին և «Արևելք»-ին:

Արևմտահայ ուսուկալիստական արձակի առաջացումը 1880-ական
թ. թ. յերկրորդ կեսին:

Արփիարյանի բանավեճը Գր. Ռոյանի հետ՝ ուսուկալիզմի և ու-
ժանեղիզմի շուրջը: Ա. Արփիարյանը վերպես գրական ուսուկալիզմի տե-
սարան: Նրա ուսուկալիստական նովելները— «Նորավեպը», «Յարադի մը
զինը», «Դատապարտյալը», «Կատակ մը»: Պոլսահայ բուրժուական
լնտանիքի բարքերի պատկերում այդ նովելներում:

Ա. Արփիարյանի նովելների գեղարվեստական արժանիքները—
սեղմ, զուսպ ու պատկերավոր վոճը, կուռ կոմպոզիցիան: Նացիոնա-
լիզմի արտահայտությունները Արփիարյանի ստեղծագործություննե-
րի մեջ:

7. ՄՈՒՐԱՅԱՆ (1854—1908)

Կյանքը: Ուսումնառությունը Շուշում: Աշխատակցությունը «Նոր
Դար»-ին: Ստեղծագործության անբարենպաստ պայմանները: Մու-
րացանը հաշվապահ սմբողջ կյանքում: Հիվանդությունն ու մահը:

կյանքի բաղմակողմանի ճանաչողությունը Մուրացանի յերկե-
րում: Հայ գյուղի հակասական իրականության արտացոլումը,
գյուղի բուրժուազիան, տղետ ու մռայլ հողևորականությունը, ցա-
րական պաշտոնյաները, դատարանը, բռնությունն աշխատավոր
գյուղացիության վրա, հողադրկությունը, քաղաքական իրավադր-
կությունը, կուլտուրական ծայրահեղ հետամնացությունը:

«Նորհրդավոր միանձնուհի» (1889): Քաղաքի և գյուղի իրակա-
նությունն այս գրվածքում: Գյուղի «փրկության» մանր-բուրժուա-
կան ուտոպիստական ծրագիրն իբրև պատասխան իրականության
հակասությունների: Միանձնուհու կերպարը. նրա բնավորության
ճարդկային դժերը, նվիրվածությունը ժողովրդին, անձնադոհու-
թյունը: Միանձնուհին իբրև առաջին զաղափարական հայ կինը գրա-
կանության մեջ:

«Նոյի աղոսվը» (1899): Վեդունց Սարգսի կերպարը: Բուրժուա-
կան ինտելիգենցիայի քննադատությունը: Այս գրվածքի դրական
արժանիքները. անկեղծություն, հրապարակախոսական ուժղնու-
թյուն, կառուցվածքի պարզություն, տիպերի վորոշակիություն,
կենցաղի վառ պատկերը, դավառաբարբառի կենդանությունը:

«Առաքյալ» (1902): Գյուղի իրականության ճանաչողության խո-
րացումը: Գյուղական միջավայրն իր կոնկրետ տվյալներով. Չիբուխ-
լու, Սևան: Գյուղական կուլյակների և հողևորականների տիպեր:
Բուրժուական լիբերալ ինտելիգենցիայի վերաբերմունքը դեպի իրա-
կանության յերևույթները: Կամսարյանի տիպը: Նրա դասակարգա-
յին եյության մերկացումը: Սատիրական և նկարագրական տարրերն
«Առաքյալ»-ում: Մուրացանի ունակիղմը:

«Լուսավորության կենտրոնը» (1892—93): Իրականության ծա-
վալուն ընդգրկումը վեպում: Քաղաքի պատկերը: Բուրժուազիայի,
աղնվականության և նացիոնալիստական կուսակցությունների ու
ինտելիգենցիայի սղանիչ ծաղրը: Տիպեր, Սարյան, Մոմճյան, Շաչ-
յան և այլն: Վեպում նկարագրված «Նոր դասակարգի» պայքարն
ընդդեմ բուրժուազիայի. Սարյանի դերն այդ պայքարում: Մուրա-
ցանի սատիրայի քաղաքական բացահայտ սրությունը: Ռուս նարոդ-
նիկական գրականության ազդեցությունը Մուրացանի ստեղծագոր-
ծության վրա:

Պատմական անցյալը Մուրացանի ստեղծագործության մեջ. «Գե-
վորդ Մարդպետունի». արաբ նվաճողների դեմ հայ ժողովրդի մղած
պայքարի նկարագրությունն այս վեպում: Հեղինակի պատմական ի-
դեալիստական կոնցեպցիան այս վեպում: «Ռուղան». այս դրամայի

ռումանաիկ բնույթը: Պահպանողական ազգայնականության տարրերը Մուրացանի աշխարհայացքում:

Մուրացանը հայ վիպասանության խոշորագույն գեմքերից մեկը:

8. ԳՅՈՒՂԱԳԻՐՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աղասյանի, Աղելյանի, Նիկոլ Մամիկոնյանի, Ճուղուրյանի, Սանդալի, Ա. Շահնազարյանի, Բարկենցի, Զավախեցու, Մալխասյանի, Թլկատինցու ստեղծագործությունները:

Գյուղագիր դրականության ուժեղ հոսանքը 19-րդ դարի վերջերին և 20-րդ դարի սկզբներին: Գյուղագիր հեղինակների մուտքը դրականության մեջ. հայ պարբերական մամուլի դերը («Մուրճ», Նոր-Դար», «Լուսա» և այլն): Առանձին հրատարակություններ. գյուղագիր հեղինակների խորհրդային հրատարակությունները:

Հայ գյուղագիր հարուստ դրականության առաջացման պատմական-սոցիալական պատճառները: Միասնությունը, առևտրական կապիտալը և կուլակը հայ գյուղում: Կարևոր տեղաշարժեր գյուղական իրականության մեջ: Տնտեսական-սոցիալական նոր յերևույթներ. սոցիալական շերտավորման խորացումը և դասակարգային պայքարի սրումը գյուղում: Գյուղական ներուժատարիատը: Գյուղացիական դանդաղվածների հարաբերությունները բուրժուական քաղաքի և նրա «ասպականված» կուլտուրայի հետ: Գյուղացու վերաբերմունքը գեպի մտավորականությանը:

Հայ գյուղի տնտեսական-սոցիալական և քաղաքական կյանքի արտացոլումը մեր գյուղագիր դրականության մեջ: Այս դրականության սոցիալական ու պատմական ճանաչողական նշանակությունը: Կուլակության, միասնությունից և «գյուղական սոցիալական բնաշխարհի» քայքայման ու անկման նկարագրությունը գյուղագիր հեղինակների յերկերում. կուլակների, պաշտոնյաների և չքավոր ու միջակ գյուղացու տիպերի շարքը. դրանց գեղարվեստական արժանիքները. հայ չարքաչ գեղջկուհին, դպրոցը, կենցաղը, բարձրը և սովորութային իրավունքի պատկերացումը:

Պանդխտություն գեպի կապիտալիստական քաղաք. քաղաքի առասելի շահագործման տիպավորումը մեր գյուղագիրների կողմից: Դարձ քաղաքից գեպի գյուղ. գյուղագիրների բացասական վերաբերմունքը կապիտալիզմի նկատմամբ: Դասակարգային պայքարի արտահայտությունները գյուղագրական յերկերում. չքավոր գյուղացիության բմբոստացման տիպավորումը կուլակության և քաղաքական իշխանության դեմ. այդ բմբոստացումների եպիգրաֆիկ-տարերային

բնույթը: Գյուղագիրներին «փրկչական» ծրագիրը. դրանց լուսավորական ելույթները:

Պոմյալովսկու, Գլեբ-Ֆլասկենսկու, Զլատովրատսկու և մյուս ռազնոչին-դեմոկրատ ռուս գրողների ազդեցությունը: Նմանություններ և տարբերություններ ռուս և հայ գյուղագիր գրականությունների միջև: Տարբերություններ հայ գյուղագիրների միջև:

Ժողովրդական բանահյուսություն հարստությունները հայ գյուղագիր գրականության մեջ. այս գրականության ազդադրական խոշոր նշանակությունը: Գյուղագիր գրականության ռեալիզմը, բաղմադանությունը, նրա ժողովրդական լեզուն: Այդ գրականության սերակապը Աբովյանի, Պոռչյանի, Աղայանի, Մուրացանի և Փափաղյանի հետ: Հայ գյուղագիր գրականության դեղարվեստական թերությունները:

9. ՆԱՐ-ԴՈՍ (1867—1933)

Կյանքը: Ուսումնառությունն արհեստավորաց դպրոցում: Ընկերություն Մատուրյանի հետ: Աշխատանքը «Նար-Դոս»-ում: Ստեղծագործության անբարենպաստ պայմանները. Նար-Դոսը սրբազրիչ յերկար տարիների ընթացքում: Նար-Դոսը խորհրդային որերում: Հորեկյանը: Նար-Դոսը ժողովրդական գրող: Մահը:

«Մեր թաղը»: Արհեստավորության քայքայումն ու խավարի, աղքատության, նախապաշարումների, արբեցողության և կնոջ իրավազրկության պատկերն այս պատմվածաշարում: Խուլ բողոք ախրող քաղաքական կարգերի դեմ: Նար-Դոսը — նովելիստ:

Նար-Դոսի վեպերն ու վիպակները. «Տանտիրոջ աղջիկը», «Աննա Սարոյան» (1885), «Սպանված աղամնի» (1898), «Պայքար» (1911), «Մահ» (1912): Բուրժուական քաղաքակրթության քննադատությունը, բուրժուական դաստիարակությունն ու նրա ծանր հետեւանքները (Աննայի կերպարը), ընտանիքն ու կնոջ դրությունը (Մանեյի և Սառայի կերպարը), բուրժուական ծայրահեղ ամորալիզմը (Թուսյան, Բաղենյան): «Ավելորդ մարդու» պրոբլեմը (Շահյան):

Նար-Դոսի պիեսները: Նար-Դոսի խորհրդային շրջանի պատմվածքները:

Նար-Դոսը — ռեալիստ: Նար-Դոսի հոգեբանական մեթոդը: Վեպերի դրամատիզմը: Տոլստոյի, Դոստոյեվսկու, Տուրգենևի ազդեցությունները: Նար-Դոսի լեզուն, կոկ, անսլաճույճ, հուղական յերանգավորումով: Յուրաքանչյուր տիպի առանձնահատուկ լեզուն:

Կյանքը: Կրթությունը թարգմանչաց վարժարանում և ապա Կ. Պոլսի համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետում:

Գր. Զոհրապը—հիմնադիր «Յերկրադունդ» հանդեսի (1883): Առաջին բանաստեղծությունը «Յերկրադունդ»-ում: «Անհետացած սերունդ մը» վեպը: Վեպի ընդունելությունը:

Գր. Զոհրապը «Մասիս»-ի խմբագիր (1892): Նրա նովելները «Մասիս»-ում և «Արևելք»-ում: Գր. Զոհրապի ժողովածուները՝ «Խնամտանքի ձայներ» (1908), «Կյանքը ինչպես վոր է» (1911), «Լուռ ցավեր» (1911): Բուրժուական ընտանիքի ու բարքերի նկարագիրը Գր. Զոհրապի նովելներում: Սիրո և կնոջ սրբությունը.—«Անդրշիրիմի սերը», «Յերջանիկ մահ», «Այրին», «Արմենիա»: Սոցիալական հարցեր արծարծող նովելները— «Ճիտին սլարտքը», «Ժամին բակը», «Զմարախա», «Զարուհուն»:

Գր. Զոհրապը վորպես արևմտահայ ռեալիստական արձակի և հատկապես նովելի խոշոր ներկայացուցիչը: Նրա նովելների դեղարվեստական արժանիքները— սեղմ ու հստակ վոճը, պատկերավորությունը, լիրիզմը, կոմպոզիցիայի վարպետությունը: Զոհրապի լեզուն: Գր. Զոհրապը ռեալիզմի տեսաբան:

Գր. Զոհրապի կրած դրական ազդեցությունը— Ե. Զուրա, Մոսպասան:

11. ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԵՄՅԱՆ (1838—1917)

Կյանքը: Ուսումնառությունը Վենետիկի Մխիթարյանների մոտ: Ալիշանին աշակերտելը և նրա ազդեցությունն առաջին շրջանի բանաստեղծությունների վրա: Հեռագրատան սլաշտոնյա: Մահը:

Ռեալիզմը սլոեղիայի մեջ: Աճեմյանի բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն— «Ժպիտք և արտասուք» (1871): Սոցիալական անհավասարության արտացոլումն Աճեմյանի բանաստեղծությունների մեջ: Աճեմյանի դեմոկրատիզմը. համակրանքն աշխատավորների, մեղապանների, սղանդուխտների նկատմամբ: Աճեմյանի բանաստեղծությունների յերգիծական բնույթը. ծաղր՝ հողևորականություն, աղայություն նկատմամբ («Դրամ», «Ի նպաստ աղքատության», «Պանդուխտ յեղբայրներ»): «Խեղճ Մկո», «Տիպար մը» բանաստեղծությունները:

Մ. Աճեմյանի մյուս ժողովածուները— «Լույս և ստվերք» (1887), «Գարնան հովեր» (1892): Աճեմյանի սլոեղիայի առանձնահատուկ քաղաքացիական շեշտը: Աճեմյանի լեզուն, վոճը, տաղաչափական ար-

վեատը: Հակ. Պարոնյանի քննադատությունը «Դրամ»-ի վերաբեր-
յալ:

Մ. Աճեմյանի «Ծեր սիրահար» կատակերգությունը: Շիլլերի
«Ավաղակներ»-ի թարգմանությունը:

12. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ (1864—1929)

Կյանքը: Ուսումնառությունը Հաղարյան ճեմարանում և Մոսկվայի
Համալսարանում: Ուսանողական շարժումների ազդեցությունը Հով-
հաննիսյանի վրա: Մանկավարժական յերկարատև գործունեյությունը
Նջմիաձնում, Թբիլիսիում, Բաղվում: Հորելյանը: Հովհաննիսյանը
խորհրդային որերին: Մահը:

Հովհաննիսյանի առաջին ժողովածուն (1887): Հովհաննիսյանի
լիրիկան: Նոր թեմատիկա: Անհատի ներքին աշխարհի դրսևւորումը
Հովհաննիսյանի պոեզիայում («Ախ, տվեք ինձ քաղցր մի քուն» և
այլն): Սիրո մոտիվներ («Յերգ», «Փափագ») ու բնությունը («Ա-
շուն», «Վորպես հաղթանդամ մի ծերուկ հսկա»): Գյուղի ծանր
վիճակը («Գյուղի ժամը») և հայրենիքի վիշտը («Մայրը», «Աշուղ»):
Հովհաննիսյանի հայրենասիրությունը («Նոր գարուն»): Ժողովըր-
դական մոտիվների մշակումը («Արագ», «Ալագյաղ»):

Հովհաննիսյանի բալլադները («Արտավազ», «Վահանգնի ծնուն-
դը»): Հայրենասիրության դադափարը բալլադների մեջ: Պատմական
անցյալի վերադնահատումը («Ավերակ», «Սյունյաց իշխան»): Հով-
հաննիսյանի ժանրերի բաղմադանությունը: Ցարական ցենզուրան
Հովհաննիսյանի դեմ:

Հովհաննիսյանի կիրթ, կոկ, մաքուր, հուղականությամբ հաղե-
ցած գրական լեզուն: Հովհաննիսյանը— նորություն հայ պոեզիայի
լեզվի ասպարիզում: Նրա պատկերների թարմությունը: Նրա նորմու-
ծումները բանաստեղծական չափերի մեջ: Հովհաննիսյանը հմուտ
թարգմանիչ («Յերգչի անեծքը», «Պրոմեթեոս»):

Հովհաննիսյանի ստեղծագործության եվոլուցիան: Հովհաննիսյա-
նի պոեզիան նոր, բարձր ետապ հայ պոեզիայի պատմության բնադա-
վառում:

13. ԱԼԵԻՍԱՆԴԻ ՄԱՏՈՒՐՅԱՆ (1865—1917)

Կյանքը: Չարքաշ մանկություն: Ադապյանի դերը նրա առաջադի-
մության մեջ: Ծառուբյանը գործակատար յերկար տարիների ընթաց-
քում: Հորելյանը: Մահը:

Ծառուբյանի լիրիկան: Ազգային շարժման արձագանքներ: Սերը և
բծնությունը նրա պոեզիայում («Մի՛ լար, բլբուլ», «Սիրուն գարուն»):

Ծառուրյանի պոեզիայի դեմոկրատիզմը: Աշխատանքի դուրքը նրա ըստեղծագործությունների մեջ («Սերմնացան», «Յերկրի մշակներ»): Հեղափոխության արձագանքները («Բանվորուհու որորը»):

Ծառուրյանի յերգիծական վոտանավորները («Գրչի հանաքներ»): Բուրժուական բարեգործության և հոգևորականության ծաղրը: Ծառուրյանը բեղմնավոր թարգմանիչ. Պուշկին, Լերմոնտով, Կոլցով, Նեկրասով, Նադսոն, Պլեչեկեյև, Տուրգենև: Այդ թարգմանությունների դերը:

Ծառուրյանի դերը հայ լիրիկայի զարգացման պատմության մեջ:

14. ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ՊՈԵԶԻԱ. ԱՇՈՒՂ ԶԻՎԱՆԻ (1846—1909)

Կյանքը: Զիվանու դեմոկրատական քնարը: Սոցիալական տրտուճի ու անհավասարության դեմ բողոքի մոտիվները Զիվանու ստեղծագործությունների մեջ: Ֆարական ու բուրժուական կարգերի, հասարակական ամեն տեսակի չարիքների խարաղանում: Բուրժուական վատասեռ բարքերի, ինտելիգենցիայի ներքին դատարկության, դատավորների անարդարության, հոգևորականների վոջնչության քննադատությունը: Զիվանին— ընչադուրկ և կեղեքվող դասակարգերի մտորումների և իղձերի արտահայտիչ: Զիվանու յերգիծանքը: 1905 թվի ուժեղ ազդեցությունը Զիվանու քնարի վրա: Ժողովուրդների համերաշխության քարոզը Զիվանու յերգերում: Զիվանու պոեզիայի թույլ կողմերը— կրոնա-բարոյախոսություն և այլն:

Զիվանու դպրոցն ու նրա ժամանակակից հայ աշուղական պոեզիան:

ԶՈՐՐՈՐԴ ԲԱԺԻՆ

ՀԱՅ ԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 20-ՐԴ ԴԱՐԻ ՄԿՋԲԻՆ

1905 ԹՎԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԱՏՈԼԻՊԻՆՅԱՆ ՌԵԱԿՑԻԱՆ, ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՆՈՐ ՎԵՐԵԼՔ: ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ռուսական առաջին բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը և նրա պարտությունը: Ստոլիպինյան ռեակցիան: Ստոլիպինի ազդարային և ազդային ռեակցիոն քաղաքականությունը: Բոլշևիկների պայքարը ռեակցիայի դեմ: Լենինը կուսակցության գրականության ստեղ-

ծելու մասին: Լքում մանր-բուրժուական ինտելիգենցիայի շարքե-
րում:

Բանվորական շարժման աճումն Անդրկովկասում և Հայաստանում:
Հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպություններն Ան-
դրկովկասում և Հայաստանում՝ ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ:
Բոլշևիկյան հայերեն թերթեր («Կայծ», «Որեր», «Նոր խոսք» և այ-
լն): 1905 թվի հեղափոխությունը: Հեղափոխական շարժումը (Ալա-
վերդի, Ալեքսանդրապոլ, Ղարս):

Աշխատավորական մասսաների ծանր վիճակը Թյուրքահայաստա-
նում: Սուլթան Աբդուլ Համիդի ռեժիմը: Գյուլադիության ծանր վի-
ճակը Թյուրքահայաստանում:

1908 թ. Թյուրքիայում: «Յերիտասարդ Թյուրքերը»: Սահմանա-
դրությունը և ազդային փոքրամասնությունները: Ժողովրդական
դանդաժների վիճակը 1908 թվից հետո:

Հեղափոխական շարժման նոր վերելք: Իմպերիալիստական պա-
տերազմը: Դաշնակցութուն— իմպերիալիստական պետությունների
դորձակալ: Դաշնակցության հակաժողովրդական քաղաքականությու-
նը: Ընկ. ընկ. Ս. Սուլանդարյանի և Ստ. Շահումյանի պայքարը նա-
ցիոնալիզմի դեմ ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ:

Հայ գրականությունն այդ շրջանում: Դաշնակցության միասա-
կար, սպանիչ դորձունեյությունը գրականության բնազավառում:
Ռեալիստական գրականության նոր ետապը: Ռեալիստական գրակա-
նության այդ նոր ետապի դադաթնակետը— Հ. Թումանյան:

Հեղափոխական-պրոլետարական գրականության սկզբնավորումը
Հակոբ Հակոբյանի գլխավորությամբ. նրա պայքարն ազդայնական
ռոմանտիզմի ու սիմվոլիզմի դեմ: Արաղու, Մադաթ Պետրոսյանի,
Անուշավան Վարդանյանի, Կամարու և Մելիքյանի (Դեդուշկա) ստեղ-
ծադորձությունները: Պրոլետարական գրողների «Կարմիր մեխակներ»
ժողովածուները (2 պրակ): Թարգմանություններ Գորկուց: «Կայծ»-ի
և «Պայքար»-ի (1-ին բոլշևիկյան շրջանի) խոշոր դերը պրոլետարա-
կան գրականության դարդացման ասպարիզում: Հայ գրականության
ռեալիստական հոսանքի լավագույն տրադիցիաների յուրացումը և ող-
տադորձումը նոր գրական շարժման ներկայացուցիչների կողմից:
Հեղափոխական ռոմանտիկայի և սոցիալիստական ռեալիզմի սկզբնա-
վորումը Հակոբ Հակոբյանի սլոգիայում: Սիմվոլիզմի առաջացումը
հայ գրականության մեջ ու նրա արտահայտությունը Տերյանի ու ա-
ռանձնապես Մեծարենցի ստեղծադորձություններում:

Կյանքը: Ուսումնառությունը Դսեղում, Ջալալ-Սղլում (Ստեփանավան) և Ներսիսյան դպրոցում: Ծառայություն Թբիլիսիի կոնսիստորիայում: Առաջը դրականության մեջ (1887): Աշխատակցություն «Մուրճ-ին և «Տարազ»-ին: Գրական ուժերի համախմբման փորձեր: «Վերնատուն»: Թումանյանը համակիր 1905 թ. ռուսական հեղափոխության: Թումանյանի հաշտարար դերը հայ-թյուրքական ընդհարումների ժամանակ: «Հայ դրողների կովկասյան ընկերություն»: Թումանյանը— հրապարակախոս, Թումանյանը— քննադատ: Թումանյանի մտքերը ռուս և յեթրոսական կլասիկների մասին: Թումանյանը և Բրյուսովի «Պոեզիա Արմենիի»-ն: Լայն շփում ռուս և անդրկովկասյան ժողովուրդների ինտելիգենցիայի հետ: Պայքար ժողովուրդների համերաշխություն համար: Խորհրդային ոլիենտացիա: Մահը:

Թումանյանը վորպես հայ դյուղացիական դեմոկրատիայի արտահայտիչ: Թումանյանի աշխարհայացքի և ստեղծագործական մեթոդի վորոշ հակասությունները: Թումանյանի սլատրանքներն աղղային աղատաղրական հարցում:

Հայ ժողովրդի կյանքի, կենցաղի, հասկացողությունների, աշխարհայացքի ու յերազանքների ռեալիստական արտացոլումը Թումանյանի սլոեղիայում և արձակում: Նահապետական դյուղը, նրածայրահեղ հետամնացությունը, տղիտությունը, վայրենի նախապաշարմունքները, կնոջ ծանր վիճակը («Անուշ», «Լոռեցի Սաքո» ու «Մարո» սլոեմները, «Անիծած հարսը» լեղենդը, «Նեսոյի քարաբաղնիսը», «Գաբո բիժու շերամապահությունը» և այլ սլատմվածքներ): Բուրժուական կարգերի, նրանց դաժանության, կապիտալիստական քաղաքի ու փողի հղորության քննադատությունը («Գիքոր», «Պոետն ու Մուսան»): Լուսավորության քարոզը («Իմ ընկեր Նեսոն»): Դասակարգային հասարակակարգի քննադատությունը, սոցիալական հավասարության յերազանքը, հայ ժողովրդի ըմբոստացման սլատկերավորումը, ցարիզմի աղղային-քաղաքական ճնշման մերկացումը («Հառաչանք», «Թաղավորն ու չարչին», «Չարի վերջը», «Հին որհնություն», «Պարողիա»):

Թումանյանի հեքիաթները: Ժողովրդական բանահյուսություն լայն ողտագործումը թե հեքիաթներում և թե ամբողջ ստեղծագործություն մեջ: Հեքիաթների յրական աշխարհը: Նրանց թարմությունն ու անմիջականությունը: Աշխատավոր մարդու բարեմասնությունների մեծարումը («Վոսկու կարասը» և այլն): Շահագործող դասակարգերի իշխանության իսիստ քննադատությունը («Քաջ Նաղար»):

Հայկական Եպոսի մշակումը և այդ մշակման յեղանակները Թումանյանի մոտ: «Սասունցի Դավիթը»: Հայրենիքի պաշտպանության դադափարը, իրրե «Սասունցի Դավիթի» իդեական առանցքը: Աշխատանքի մեծարումը: Դյուղացիական հոծ մասսաների խաղաղ կենակցությունը: Սասունցի Դավիթը— մարդու իդեալ. քաջ, աղնիվ, հայրենասեր, աղատասեր: Թումանյանը— ժողովրդայնության մարմնավորում:

Թումանյանի ուղտիմիդը: Մարդկության սոցիալական կյանքի վերածնման անհողողող հավատ: Աշխարհը— չեն ու լի, կյանքը, տիեզերքը— բարիք: «Հաղարան բլրուլ»-ը: «Գառլակներ», «Քեֆ անողին քեֆ չի պակսիլ»:

Թումանյանի սլոեռիկական: Բաղմածանրություն. սլոեմ, բալլադ, լիրիկական վոտանավոր, քառյակ, հեքիաթ, նովել: Թումանյանի բանաստեղծությունների չափերը: Թումանյանի հարուստ, հյուսիս, դունեղ լեզուն: Թումանյանի սլոեմները: «Անուշ»-ի սերտ կապը ժողովրդական սիրային հեքիաթների հետ: «Անուշ»-ի և մյուս սլոեմների դրամատիզմը: Թումանյանի սլոեմների և լեզենդների կառարելությունը— «Թմկաբերդի առումը», «Փարվանա», նրանց կառուցվածքը: Թումանյանի սլոեզան. ժլատության հասնող սեղմություն, յուրաքանչյուր բառը՝ տիպադրում, կոռ. շարահյուսություն: «Դիքոր»-ի կոմպոզիցիան: Տիպերի վարպետ կառուցումը— Բազադ Արտեմ, Նատո, Դիքոր, Քեռի Սեչան, Գարո բիճա, Կիրակոս և այլն: Թումանյանի նուրբ յումորը. «Մերոնք»: Թումանյանը— մեծ թարգմանիչ. Պուշկին, Լերմոնտով, ռուսական և սերբական եպոս և այլն:

Թումանյանը— մեծ ռեալիստ: Թումանյանի ռեալիզմը սլոեմներում և պատմվածքներում: Թումանյանի ռեալիստական ստեղծագործությունն իրրե հայ ժողովրդի կուլտուրական ինքնուրույնության և ինքնատիպության արտահայտություն: Թումանյանը և կոմիտասը:

Թումանյանի անմիջական կապը Աղայանի ու Հովհաննիսյանի հետ՝ հայ դրականության պատմության դժուլ: Թումանյանը— հայ դրականության դեմոկրատական-ռեալիստական հոսանքների ու ժողովրդական բանահյուսության կիդակետ: Թումանյանի կապը Պուշկինի, Լերմոնտովի և Նեկրասովի հետ՝ ռուս դրականության պատմության դժուլ: Թումանյանն ու Իրանի մեծ բանաստեղծները: Թումանյանն աղգային ժողովրդական հանճարեղ սլոեա:

2. ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ (1875)

Կյանքը: Ուսումնառությունն Ալեքսանդրապոլում, ապա Եջմիածնում: Գեորգյան ճեմարանից հեռացվելը: Իսահակյանը Յեվրոպայում:

Տեազան չփռւմ յեմքոպական կուլտուրայի հետ: Վերադարձ արտա-
սահմանից Խորհրդային Հայաստան:

Իսահակյանի բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն՝
«Յերգեր ու վերքեր» (1898): Այդ ժողովածուի մոտիվների հետագա
դարձացումն ու խորացումը: Աշխատանքը, սերը, բնությունը (առանձ-
նապես Ալադյադ), հովվերդական կենցաղը Իսահակյանի քնարերգու-
թյան մեջ: Դժգոհություն և ըմբոստացում սոցիալական անհավասա-
րության և անարդարության դեմ: Ժողովրդական ստեղծադործու-
թյան ու մոտիվների շեշտված ներկայությունն Իսահակյանի պոեզիայում:
Իսահակյանի լիրիկայի հուղականությունն ու հմայքը: Իսահակյանի
նոստալիզմը: Իսահակյանի աղբյւրնական իլլյուզիաները: 1905 թվի
հեղափոխությունը: Ռեալիստիկ Ռուսաստանում և նրա վերոջ արտա-
ցույթն Իսահակյանի յեղիերում:

«Արու-Լալա-Մահարի» (1909): Բուրժուական հասարակության,
բուրժուական հայրենիքի, իրավունքի, ընտանիքի, կրոնի և այլնի
քննադատությունն այս պոեմում: Այդ քննադատության անհատապաշ-
տական, անարխիստական յեղիերը: «Արու-Լալա-Մահարի»-ի դե-
ղարվեստական բարձր արժանիքները. դունադեղություն, անսպասի-
բնության վառ պատկերացում, բանաստեղծական չափի ճարտար ներ-
դաշնակում պոեմի հիմնական պատկերի՝ ընթացող կարավանի հետ:
Ճոխ լեզու, խոր լիրիզմ:

«Սասմա Մհեր» (1938): «Սասմա Մհեր»-ի բովանդակությունը:
Իսահակյանի վարպետությունը ժողովրդական եպոսի մշակման առ-
պարիզում: «Սասմա Մհեր»-ի յուրահատուկ լեզուն, պատկերները,
կառուցվածքը: Մհերի ռամկության իդեալը: Մհերը, Սասունցի Դա-
վիթը, Տորք Անդեղը — Իսահակյանը, Թումանյանը, Աղայանը:

Իսահակյանի աբձալն ու նրա առնչությունը հեղինակի պոեզիայի
հետ: «Լիլիթ»-ը և մանր պատմվածքները: «Ուստա Կարո»-ն: Իսա-
հակյանն ու Հայնեն:

3. ՎՐԹԱՆԵՍ ՓԱՓԱԶՅԱՆ (1866—1920)

Կյանքը: Գրական դործունեյության ընթացքը. Բաֆֆու ռոման-
տիզմի հաղթահարումը Փափաղյանի ստեղծադործությունների մեջ և
անցումը ռեալիզմին: 1905 թ. հեղափոխության ազդեցությունը Փա-
փաղյանի վրա: Փափաղյանի ստեղծադործությունների ժանրային
բազմազանությունը — վեպ, դրամա, պատմվածք, նովել և այլն:
Թեմատիկ բազմազանությունը. արևելյան ժողովուրդների կյանքն ու
կենցաղը («Ալեմգիր»), հայ դյուղը և դյուղացիությունը («Գյուղից»

պատմվածաչարը, «Ժայռ»), վերջինիս շերտավորումը և մուտքը կապիտալիստական խոշոր կենտրոնները, ինտելիգենցիայի («Նմմա», «Ծավալիին»), քրդերի և հայ բուջաների կյանքը:

Փափաղյանի քննադատական վերաբերմունքը դեպի ժամանակակից իրականությունը՝ Փափաղյանը գյուղացիական դեմոկրատիայի արտահայտիչ: Ցարիզմի, չինոմսիկություն, կուլակություն և վաշխառություն մերկացումը Փափաղյանի յերկերում. («Գյուղից» պատմվածաչարը): Ժողովրդի ընդլիզումը բռնակալության դեմ: Փափաղյանի ուսման ճիգը: Փափաղյանի աշխարհայացքը. հակասություններ: Անհատապաշտական, անարխիստական տրամադրություններ, սիմվոլիզմի աղղեցություններ մի շարք յերկերում: Փափաղյանի արվեստը: Փափաղյանի ստեղծագործության առանձնահատկությունները. աղգային սահմանափակության հաղթահարումը թեմատիկայում. Փափաղյանի լեզվի մատչելի լինելը իր պարզությունով, հունադեղությունով: Վրճի հրապարակախոսական ակտիվությունը: Փափաղյանը — վարպետ ակնարկագիր: Փափաղյանը — գրականություն պատմաբան:

4. ՅԵՐՎԱՆԻ ՈՏՅԱՆ (1869—1926)

Կյանքը: Ժուռնալիստական գործողությունը («Արևելք», «Ազատ բեմ», «Խարաղան», «Կառավինատ» և այլն): Ուսյանի լիրերալ աշխարհայացքը — Ուսյանի յերդիծանքը՝ ուղղված աղգայնական-բուրժուական կուլակցությունների (դաշնակցական-հնչակյան) դեմ, «Հեղափոխության մակարդոյժները» (1899—1900), «Արտասահմանյան դործիչները», «Վոր մենք հերոս», «Անվավեր հերոսներ» և այլն:

Ուսյանի վիպական դործերը: Արևմտահայ առևտրական բուրժուազիայի և հողեօրականների շահամոլության, փողամոլության և բարոյական ալյասերվածության մերկացումը լիրերալիզմի գիրքերից («Ընտանիք, պատիվ, բարոյական», «Միջնորդ տեր-պապան», «Աղգային բարերար», «Վաճառականի մը նամակները»): Ուսյանի վեպերի ճանաչողական արժեքը: Ուսյանի յերդիծանքը բուրժուական մամուլի նկատմամբ («Միքելի սիրարկածը», «Թաղականին կնիկը», «Ընտանիք, պատիվ, բարոյական»): Ուսյանի «12 տարի Պոլսեն դուրս» մեմուարները:

Ուսյանի ռեալիզմն ու այդ ռեալիզմի առանձնահատկությունները: Ռեալիստական կերպարներ՝ Ղուկաս Լֆենդի, Կողմա Դամիանոսյան, Տեր-Միքիլա և այլն: Ուսյանի յերդիծանքը: Ուսյանի կրած գրական աղղեցությունները. Ե. Զուլա, Դիկկենս, Պարոնյան: Այդ

աղղեցություններէ բնույթը: Ոտյանը թարգմանիչ. Լ. Տոլստոյ՝ «Աննա Կարենինա», «Հարություն», Զոլա՝ «Արդաստալորություն»:

5. ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՅ—ՄԵԾԱՏՈՒՐՅԱՆ (1886—1908)

Կյանքը: Ուսումնառությունը Կ. Պոլսի Կենտրոնական վարժարանում: Հիմնադրությունն ու մահը:

«Փունջերը» առաջին բանաստեղծության տպագրությունը 1903 թ. «Հանրագիտակ» հանդիսում: 1907 թ. «Ծիածան» և «Նոր տաղեր» ժողովածուները: Բանակաւիւր Մեծարենցի բանաստեղծությունների շուրջը— իր պատասխանը քննադատներին («Քննադատությունը»): Մ. Մեծարենցը վերջէս արեւմտահայ սիմֆոնիզմի ամենադաստուն արտահայտիչներից մեկը— միատիցիզմ, պանթեիզմ: Մեծարենցի հոռետեսության և թախծի սոցիալական պատճառները: Համիդյան ծանր ուժիւնը և ուսուցիչան:

Մ. Մեծարենցի վուն, լեզուն, պատկերավորությունը, տաղաչափական արվեստը, ալիտերացիան և այլն: Մեծարենցի կրած դրական աղղեցությունը— Պ. Վերլեն, Շ. Բողլեր, մասամբ Պ. Դուրյան: Մեծարենցի և Տերյանի փոխհարաբերության հարցը:

6. ԴԱՆԻԵԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ (1884—1915)

ՌՈՒԲԵՆ ՍԵՎԱԿ (1885—1915)

Կենսագրական տեղեկություններ Վարուժանի և Սեվակի մասին: Վարուժանի ուսումնառությունը Վենետիկում: Վարուժանը Բելգիայում: Նմիլ Վերհարներ և Դ. Վարուժանը:

Վարուժանի «Գողգոթայի ծաղիկները» և «Հացին յերգը» ժողովածուները: Ընդվզումների ցարի և սուլթանի դեմ: «Բանավորուհին», «Դադար», «Մեռնող բանվորը», «Մայրի մեկը» ստեղծագործությունները. բանվոր ժողովրդի թշվառ կացության պատկերումը Վարուժանի դործերում ու նրա համակրանքը կապիտալիզմի դոհների նկատմամբ: Գյուղական բնաշխարհի, պեյզաժի, գյուղացու աշխատանքի, հողի, հողի բեղունության, մարդու և սիրո դոմերդումը Վարուժանի յերգերում: Վարուժանի պոեմները («Հարձ» և այլն): Բուրժուական աղգայնականության աղղեցությունը Վարուժանի մի շարք ստեղծագործություններում:

Ռ. Սեվակի ստեղծագործությունները:

Կյանքը: Ուսումնառությունը հայրենիքում և Լադարյան ճեմարանում: 1905 թ. հեղափոխությունը: Մոսկվայի համալսարանի պատմա-լեզվադիտական ֆակուլտետում: Սրեկյան լեզուների ֆակուլտետում (Պետերբուրգ): Վրացերենի, արաբերենի, պարսկերենի տքնաջան ուսումնառությունը: Տերյանի մասնակցությունը Հոկտեմբերյան Մեծ Հեղափոխությանը: Հիմնադրությունն ու մահը:

Տերյանի առաջին ժողովածուն— «Մթնշաղի անուրջները» (1908): Այդ ժողովածուի մեջ արտահայտած հիմնական տրամադրությունները. մենություն, մոռացում, մեղմություն, «այլ աշխարհներ» ակնկալություն, յերազկոտություն: Հեղափոխության պարտությունից լքված ինտելիգենտի տրամադրությունների արտացոլումն այս ժողովածուի մեջ:

Տերյանի «Բանաստեղծություններ»-ի յերկրորդ ժողովածուն (1912). նոր, թարմ մոտիվներ այդ ժողովածվում: Մթնշաղը, դիչերն ու աշունը յերկրորդ դրբում: Տերյանի սիմվոլիզմը: Ռուսական և յեվրոպական ադղեցություններ: Ռուսական առաջին հեղափոխության անդրադարձումները Տերյանի պոեզիայում: Հեղափոխական շարժման վերելքը և Տերյանի («Վերադարձ»): Ռեալիզմն այդ շրջանի դործերում:

Տերյանի ստեղծագործության առավել հասուն, «Բանաստեղծություններ»-ին հաջորդող շրջանը: Հայաստանի ծանր վիճակը— հետևվանք դաշնակցության ավանդույտներիտական քաղաքականության ու այդ ծանր վիճակի անդրադարձումը Տերյանի պոեզիայում: Տերյանի հակադրումը ռազմական նույնիմալիզմին: Տերյանի ստեղծագործությունների «Նայիրյան» շարքը: Տերյանի պատրանքներն այդ յերկրորդում Հայաստանի աղատության մասին: Տերյանի լիրիկայի նոր հատկությունները, կոնկրետությունը, առարկայնությունը:

Տերյանի տենդենցը մոտենալու ժողովրդին ու ժողովրդական բուստեղծագործությանը: Հոկտեմբերյան հեղափոխության անդրադարձումը Տերյանի ստեղծագործություններում: Ստեղծագործական նոր յեղանակների վորոնում:

Տերյանի բարձր կուլտուրան և արվեստը: Տերյանի չափերի բաղմադանությունն ու հարստությունը: Նոր չափերի կիրառում: Բանաստեղծական ձևերի բաղմադանություն (սոնետ, տրիոլետ, դադել և այլն): Տերյանի լեզուն՝ հղկված, յերաժշտական: Տերյանի տքնաջան աշխատանքը խոսքի վրա: Տերյանի շարահյուսությունը: Տերյանի լեզուն՝ նորություն հայ գրական լեզվի պատմության մեջ:

Տերյանի բարձրորակ թարգմանությունները Ռուսթալեւից, Բող-
լեւից, Բրյուսովից և ուրիշներից: Լենինի մի շարք դործերի Տերյանի
թարգմանությունները: Տերյանը— դրականագետ և հրապարակախոս:

Տերյանի ստեղծական գալորտը:

Տերյանը ՌԽՖՍՀ Զանրապետության Կենտրոնի մանկ. և
Տերյանի աշխատանքն Աղղությունների ժողովրդատու՝ ընկեր Ստալինի
գեղավարությամբ:

Տ. ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԿՈՒՐՂԻՆՅԱՆ (1875—1927)

Կյանքը: Կուրղինյանի ստեղծագործության առաջին շրջանը: Քա-
ղաքային դեմոկրատիայի ծանր վիճակի ու նրա դժգոհության արտա-
հայտումը Կուրղինյանի ստեղծագործության մեջ: Ժողովրդական լեզվի
և մոտիվների լայն ոգտագործումը:

Կուրղինյանի ստեղծագործության հետագա շրջանը: 1905 թ. հե-
ղափոխության, Մ. Գորկու և Հ. Հակոբյանի ստեղծագործություն-
ների վճռական ազդեցությունը: «Արչալույսի զողանջները» (1907):
Հեղափոխական անձնագործության, համառ. սլաքարի ու վողեկորության
մոտիվները Կուրղինյանի ստեղծագործությունների մեջ: Կուրղինյա-
նի ստեղծագործությունների անմիջականությունը, անկեղծությունը,
պատկերավորությունը, թափը, աշխուժությունը: Կուրղինյանի լե-
զուն:

Կուրղինյանի անհետեղականությունը և հուսալքումը ուսուցիչի
տարիներին: Կուրղինյանի քնարի աշխուժացումը կարճ ժամանակա-
ժիշտով հեղափոխության հետ:

9. ՀԱԿՈԲ ՀԱԿՈԲՅԱՆ (1866—1937)

Կյանքը: Ուսումնառությունը հայրենի քաղաքի՝ Գանձակի (այժմ
Ֆիրովարադ) գիմնադրամ: Գիմնադրամից հեռացվելը Ալեքսանդր
III-ի դեմ թուրքիկ գրելու համար: Հակոբյանը Բաղվում: Մասնակ-
ցություն աշակերտական անլեզալ խմբերին ու թերթերին: Վողեկորու-
թյուն Նալբանդյանով: Հակոբյանը Թբիլիսիում: Գրական գործունե-
յության սկիզբը: Հակոբյանը— բանկի հաշվապահ յերկար տարիների
ընթացքում: Հակոբյանը բոլշևիկ: Վոստրիկանության հետապնդումնե-
րը: Հակոբյանի հոբելյանը: Հակոբյանը— ժողովրդական դրող:
Մահը:

Հակոբյանի ստեղծագործությունը 90-ական թվերին: Թեմա-
տիկան— արհեստավորության կյանքից: Ժողովրդական մոտիվնե-
րը:

Հակոբյանի ստեղծագործությունը 1905 թ. հեղափոխության
նախօրեյին և հեղափոխության ընթացքում: «Ամբոխի կոչը»— ընդ-

վըղման կոչ բռնավորների դեմ: «Կաթսավարը»՝ բանվորի դուկերդու-
մը ու նրա ծանր աշխատանքի դեղարվեստական նկարագրությունը:
«Մե'կ ել, մե'կ ել» — ցարական ինքնակալությունը տապալելու կոչ:
«Հեղափոխություն» և «Յես այն եմ սիրում...» բանաստեղծություն-
ների բարձր վորակը, քաղաքացիական մոտիվների վառյուն դուդուր-
դումը պատկերավորության, վոդեշունչ տողի ու հուժկու լեզվի հետ:

Հակոբյանի պոեզիայի կուսակցականությունը: Նրա ստեղծագործությունների շեշտված առնականությունը, համարձակությունը և վոդեվիլությունը: Հակոբյանը— հայ պրոլետարական պոեզիայի հիմնադիր և սոցիալիստական ռեալիզմի նախահայր հայ դրականության մեջ:

Հակոբյանը ռեակցիայի տարիներին: «Մեռա՛ն, չկորա՛ն...», «Պահակը», «Սղգայիններին» և այլ բանաստեղծությունները: Ընկած մարտիկների դուլքը և դեպի հեղափոխության հաղթանակը պայծառ հավատով տողորված լինելու խրախույսը: Հակոբյանի հակադրվելը նացիոնալիստներին ու «Զարթոյց որին», հեղափոխությանը պատրաստ լինելու կրքոտ կոչը: Հակոբյանը հետևողական բռնաբեկի գրող: Հակոբյանը հեղափոխության ազիտատոր, պրոպագանդիստ, ժուռնալիստ: Բռնաբեկյան ամբաղակալության հստակ անդրադարձումը Հակոբյանի պոեզիայում:

Հակոբյանի պոեմները: «Նոր առավոտ» — սլրոլետարական կոլեկ-
տիվիզմի հակադրումն անհատասպաշտության: «Հավասարություն» —
յերազանք ասպառ սոցիալիստական կարգերի մասին: Ընկեր Ստալինի
դինակիցներ՝ Ս. Սպանդարյանի և Ստ. Շահումյանի բարձր գնահա-
տականը Հակոբյանի սլոեզիայի մասին:

Հակոբյանի գլխավորած պրոլետարական դրական շարժումը: Հա-
կոբյանի հեղափոխական բռնադատությունները: Սոցիալիստական
շինարարության արտացոլումը Հակոբյանի պոեզիայում: Պոեմներ
Շիրկանալի և Վոլխովսկոյի մասին: Սոցիալիստական խաղաղ աշխա-
տանքի մեծարումը: Հակոբյանի բանաստեղծությունները՝ նվիրված
Լենինին, Ստալինին, Ուրջոնիկիձեյին, Շահումյանին: Հակոբյանը—
խակական ժողովրդական դրող:

Հակոբյանի անմիջական կապը Աղայանի, Թումանյանի և Իսահան-
կյանի հետ: Հակոբյանի նույնքան անմիջական կապը Նեկրասովի,
Գորկու ու ռուսական մինչհեղափոխական պրոլետարական պոեզիայի
հետ: Հակոբյանի պոեզիան— Անդրկովկասյան ժողովուրդների և
միութենական բոլոր ժողովուրդների աշխատավորական մասսաների
սեփականություն:

Ռոմեն Ռոլանը և Լունաչարսկին Հակոբ Հակոբյանի մասին :

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԶՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ՍՏԵՂԾԱԾ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՅԻ ՈՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական հեղափոխության համաշխարհային նշանակութիւնը: Քաղաքացիական պատերազմը Ռուսաստանում և Անդրկովկասում: Բազմի կոմունան: Անդրկովկասյան բուրժուական-նացիոնալիստական կառավարութիւնները: Դաշնակցության վայրագ տիրապետութիւնը Հայաստանում: Սով, ջարդ, կուլտուրայի ու դրականության կատարյալ անկում:

Հայաստանի աշխատավորության ապստամբութիւնները դաշնակցական կառավարության դեմ (1920 թվին): Հայ ժողովրդի հաղթանակն՝ ընկ. ընկ. Կիրովի, Որջոնիկիձեյի և Միկոյանի ղեկավարութեամբ: Հայաստանի խորհրդայնացումը: Ընկեր ընկեր Լենինը և Ստալինը Հայաստանի խորհրդայնացման մասին: Խորհրդային իշխանության դադարաւորը տվեց Հայաստանին խաղաղութիւն և ազգային վերածնունդի հնարավորութիւն (1920 թ. նոյեմբեր): Հայաստանը ժողովրդական տնտեսության վերականգնման, յերկրի ինդուստրացման ու դյուզատնտեսության կոլեկտիւլացման շրջաններում: Լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականության հաղթանակը: Տրոցկիստական-բուխարինյան, դաշնակ-սպեցիֆիկյան հակահեղափոխական բանդաների մերկացումն ու լիկվիդացիան Հայաստանում: Ստալինյան Սահմանադրութիւնը: Հայ ժողովրդի յերջանիկ կյանքն ու նրա կուլտուրայի աննախընթաց բարգաւաճումը: Հայերենը՝ պետական լեզու: Հայ լեզուն՝ իր դարդացման նոր, բարձր ետապում: Լենինյան ուսման անցյալի կուլտուրական ժառանգության քննադատական յուրացման և ոգտադործման մասին:

Կուսակցության քաղաքականութիւնը դեղարվեստական գրականութիւնի ասպարիզում: Հակալենինյան կոնցեսսիաներ պրոլետարական

կուլտուրայի ու գրականութեան մասին (Բողղանով) : Տրոցկու հակահեղափոխական գրույթները նույն խնդրի շուրջը : Համկ(բ)կ Կենտկոմի 1925 թվի վորոշումը գրականութեան մասին : Վնասարարական-կապիտուլյանտական «տեսությունների» մերկացումը : Վորոնսկու տրոցկիստական-իդեալիստական գրույթները : «Նոյեմբեր»-ը, նրա սպեցիֆիկյան-ազդայնական արտահայտությունները : ՌԱՊՊ-ը : Նրա տրոցկիստական արտահայտությունները : Ռապալականությունը Հայաստանում : Համկ(բ)կ Կենտկոմի 1932 թվի ապրիլի 23-ի վորոշումը «գրական-գեղարվեստական կադմակերպությունների վերակառուցման մասին» : ՌԱՊՊ-ի լիկվիդացիան ընկեր Ստալինի նախաձեռնությամբ և գրականութեան զարգացման նոր վերելքը : Խորհրդային գրողների առաջին համագումարը (1934) : Ընկ. ընկ. Ժդանովի և Գորկու յեղույթները համագումարում : Համագումարի խոշոր նշանակությունը խորհրդային գրականութեան հետագա զարգացման համար : Բուխարինի վիմասարարական յեղույթը խորհրդային պոեզիայի մասին : Տրոցկիստական-բուխարինական, դաշնակցական-նացիոնալիստական-սպեցիֆիկյան հակահեղափոխականների լիկվիդացիան գրականութեան ասպարիզում : Հայաստանում :

Ռուս խորհրդային գրականութեան զարգացման հիմնական մոմենտները : Խորհրդային գրականութեան վոճի խնդիրները : Ընկեր Ստալինը խորհրդային գրողի և գրականութեան մասին. «Գրողը մարդկային հոգու ճարտարապետ» : սոցիալիստական ուսուցիչը : Հեղափոխական ոռմանտիկա :

1. ԱՐԱՋԻ (1978)

Հակոբ Հակոբյանի ու մինչ հեղափոխական պրոլետարական գրողների ստեղծագործություններն իբրև հիմք հայ խորհրդային գրականութեան ու նրա հետագա զարգացման ու ծաղկման :

Արադու կենսագրությունը : Արադին — հայ պրոլետարական արձակի հիմնադիր : Գրական գործունեյությունը մինչև հեղափոխությունը, արձակ բանաստեղծություններ («Արև» և այլն) : Արադու արձակ բանաստեղծությունների թեմատիկան և պոետիկան : Գրական գործունեյությունը հեղափոխութեան ընթացքում : Աշխատավորի հողեկան վերափոխման պրոցեսի փայլուն պատկերում («Ընկեր Մուկուչը») : Վերակառուցման շրջանի, սոցիալիստական ինդուստրացման համար մղվող պայքարի ու կոլխոզ շարժման արտացոլումը Արադու յերկերում (պատմվածքների ժողովածուներ, «Պատմվածքներ», «Ապրողներ», «Յեկվորները», յերկերի առաջին հատոր, «Ակունքներ») : Արադին — մանկական գրող : Արադին — Հայկական ԽՍՀ-ի Գերագույն Խորհրդի դեպուտատ :

Հայ ինտելիգենցիայի լավագույն մասի շրջագարձը դեպի խորհրդային դրականությունը՝ Հ. Թումանյանի ղեկավարությամբ: Դ. Դեմիրճյանի, Ստ. Զորյանի և Մ. Մանվելյանի ստեղծագործական վերելքը խորհրդային շրջանում:

Դ. Դեմիրճյանի կենսագրությունը: Դեմիրճյանի դրական գործունեությունը և մինչև հեղափոխությունը, բանաստեղծություններ, պատմվածքներ («Ավելորդը»), դրամաներ («Դատաստան»): Դեմիրճյանի դրական գործունեությունը հեղափոխությունից հետո: Խորհրդային դյուղը Դեմիրճյանի յերկերում: Քուրդ և աղբրեջանցի ժողովուրդների վերակառուցվող կյանքի դեղարվեստական նկարագրությունը Դեմիրճյանի մոտ («Նիդյար», «Ռաշիդ»): Նոր, արդի դասակարգը («Մաթո»): Ֆուկլուրի վարպետ մշակումը («Քաջ Նաղար»): «Քաջ Նաղար»-ի դեղարվեստական բարձր արժանիքները: Դեմիրճյանը—դրամատուրգ: «Կապուտան» պիեսը: Տրոցկիստական—նացիոնալիստական վնասարարների մերկացումն այդ պիեսում: Քաղաքացիական կռիվները Դեմիրճյանի յերկերում. «Ընկերներ» պատմվածքը. այդ պատմվածքի բարձր դեղարվեստական արժանիքները. Գրդըլը և մյուս տիպերը: Դեմիրճյանի հյուսիսը և որիդինալ լեզուն. ժողովրդական վոճերի և դարձվածքների առատ և հաջող ընտրությունն ու ոգտագործումը:

3. ՍՏԵՓԱՆ ԶՈՐՅԱՆ (1890)

Կենսագրությունը: Զորյանի ստեղծագործությունը մինչև հեղափոխությունը: Չեխովի աղդեցությունը (թեմատիկա և նյութի մշակում): Զորյանը հեղափոխությունից հետո: Զորյանի պատմվածքները: Պատերազմը և քաղաքացիական կռիվները ռեալիստական վարպետությամբ պատկերելը («Յանկասյատ», «Պատերազմ», «Հեղկոմի նախագահը», «Դրադարանի աղջիկը»): Սոցիալիստական շինարարություն անդրադարձումը («Սպիտակ քաղաք»): Զորյանի «Մի կյանքի պատմություն» ինքնակենսագրական յերկը: Այդ յերկի ճանաչողական բարձր արժանիքները: Զորյանի պատմելու վարպետությունը: Զորյանի յերկերի լեզուն, կառուցվածքը, շարահյուսությունը, պատկերները: Զորյանի վարպետությունը: Զորյանը—մանկական գրող («Ծովան», «Սուժան Արշոն» և այլն): Զորյանը Տոլստոյի թարգմանիչ:

Կենսագրություն: Գրական դործունեությունը մինչև հեղափոխությունը: Մանվելյանի դրամաները և նովելները: Հատակի մարդկանց պատկերումը նովելներում: Նովելների դեղարվեստական արժանիքները: Մանվելյանը հեղափոխությունից հետո: Կուլակության դեմ մղած պայքարի ու սոցիալիստական շինարարության արտացոլումը Մանվելյանի յերկերում («Մեծ դայլը», «Աղա Խոսրովը», Անասյանը կծաղկի»): «Ֆելդֆելի Խարտենկո»:

5. ԱԶԱՏ ՎՇՏՈՒՆԻ (1894)

Վշտունու կենսագրությունը: Նախախորհրդային շրջանի բանաստեղծությունները: Անհատապաշտական լիրիկա: Վշտունու ռուսաստեղծագործությունները Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին տարիներին. «Նոր որիննտալիա»: Վշտունու պոեզիայի ուժանտիկան: Արևելյան ժողովուրդների հեղափոխական կռիվը Վշտունու յերգերում: «Ռամ-Ռոյ» պոեմը: Քաղաքացիական կռիվները և խորհրդային հայրենիքը Վշտունու ստեղծագործություններում («Յերկեր» 1934 թ.): Վշտունու պոեզիայի թերությունները— նյութի մակերեսային մշակման տարրեր, սխեմատիզմ, վորոշ հանգամանություններ: Վշտունու լեզուն:

6. ՆԱԻՐԻ ԶԱՐՅԱՆ (1900)

Զարյանի կենսագրությունը: Զարյանի նախախորհրդային շրջանի գրվածքները:

Զարյանի ստեղծագործությունները Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին տարիներին. բանաստեղծություններ և պոեմներ. «Հրանուշ», «Նոյեմբերյան որերին», «Տաթևվի ժայռից» և այլն: Հեղափոխական ուժանտիկա: Զարյանի այդ շրջանի ստեղծագործության թերությունները— սխեմատիզմի տարրեր, լեզվի չորություն և այլն: Նոր շրջան: «Ռուչանի քարափը» պոեմը (1931): Գյուղում տեղի ունեցող դասակարգային պայքարի, կոլխոզարժման ու շինարարության անդրադարձումը «Ռուչանի քարափ»-ում: Պոեմի թերությունները: Զարյանի քաղաքական պոեզիան («Ստալին», «Ֆիրդուսի», «Յերկու հանձարեղ գլուխ» և այլն): Այդ պոեզիայի ինքնատիպությունը, ուժը, թափը, անմիջականությունը: Զարյանի հայրենասիրական բանաստեղծությունները: Զարյանի արձակը՝ «Հացավան» կոլխոզ կյանքի պատկերումը «Հացավան» վեպում: Զարյանի արձա-

կի լեզուն: Զարյանի վերջին պոեմը— «Ստալին»: Սոցիալիստական
ռեալիզմը Զարյանի յերկերում:

7. ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՅԱՆ (1902)

Կենսագրական տեղեկություններ: Սարյանը լիրիկ: Խորհրդային
մարդու հուզաշխարհի գեղարվեստական պատկերումը Սարյանի բա-
նաստեղծությունների մեջ («Յերկաթե փոռնաձայներ»): Սարյանն
իրեն արթնացող արևելքի յերգիչ («Միջոց»): Կնոջ ստրկական վի-
ճակի և աղատադրման շուրջը հյուսված նրա արևելյան լեզենդները
(«Գյուլնարա», «Իրանի»): Քաղաքացիական կռիվների պատկերումը
Սարյանի յերկերում («Յերեք յերգ» — դրամատիկական պոեմը): Գ.
Սարյանը Հայնեյի և Շելլենկոյի թարգմանիչ:

8. ՍԻՐԱՍ (1902)

Կենսագրական տեղեկություններ: Սիրասի առաջին դործերը
(«Կյանքի կարոտ», «Հարցրեք նրանց»): Քրդական Փոլկլորի մշակու-
մը («Մամեն ու Աշեն»): Խորհրդային ընտանիքի պրոբլեմը և նրա
պատկերումը «Զգրված որենք» վեպի մեջ: Թշնամու տիպադրումը
(Ռաֆայել): «Լաթիֆ»-ն իբրև ինքնուրույն գեղարվեստական դործ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՅԼ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

Անուշավան Վարդանյանի նոր պիեսները. «Կարմիր պարտիզան-
ները», «Ազնիվ քաղաքացիներ». քաղաքացիական պատերազմը և կոլ-
խոզային կյանքը այդ պիեսներում:

Լեվոն Սաղաթելյան. «Մի կտոր հողի համար» դրաման—նախա-
հոկտեմբերյան շրջանի հայ դյուղի վարպետ նկարագրությունը.
Սաղաթելյանի դիալոգը:

Վաղարշ Վաղարշյանի «Ողակում» դրաման— քաղաքացիական
պատերազմի պատկերումը. «Սասունցի Դավիթ» վոդրեզուկները—
Ժողովրդական եպոսի մշակման փորձ: Եպոսից կատարած չեղում-
ները: Պատմական սխալ կոնցեպցիան: Այլ դրամատուրգներ:

Վեսպերի բանաստեղծությունները: «Պայծառություն»: Թարգմա-
նություններ ադրբեջանական պոեզիայից (Ախունդով և այլն):

Սողոմոն Տարոնցի— Տարոնցու բանաստեղծությունները («Առա-
վոտ» 1934 թ., «Սերունդների յերգը» 1933 թ., «Դարերի լեզենդը»
1934 թ.): Քաղաքացիական կռիվները և սոցիալական չինարարու-
թյունը Տարոնցու յերկերում: Տարոնցու լիրիկան: Թարգմանու-
թյուններ Ֆիրդուսուց:

Սարմեն— «Թռչեք», ապագայի պատկերումը, «Ղուկաս Ղուկասյան» պոեմը. Սարմենի լեզուն և պատկերները:

Հրաչյա Քոչարի պատմվածքները: «Ողսեն Վասպուրի ճանապարհորդությունը»— հին ինտելիգենտի վերափոխումը նկարագրելու փորձ: Այդ վերափոխման սխալ պատկերումը: Քոչարի դունեղ վունը, լեզուն:

Քրիստափոր Թափալցյան, նրա «Վիկտորիա» և «Կյանքի արշալույսը» վեպերը: Խորհրդային ուսուցչության, կոլխոզչինարարության, բեռլիստական պատկերումն այդ վեպերում: Թափալցյանի դունազեղ վունը, լեզուն:

Գուրգեն Հովնան— «Եմմա», «Կյանքը փակ նամակներում». այս պատմվածքների նյութը և կերպարները. նոր ընտանիքի սխալ պատկերացումը վերջին վիպակում:

Սուրեն Վահունի— «Ռազմի յերգեր»: Վահունու լեզուն, պատկերները:

Հովհաննես Շիրազ. պոեմներ— «Արևի յերկիր»-ը և «Մեր յերջանկությունը». բանաստեղծություններ. Ժողովրդական եպոսի վարպետ մշակումը («Սիամանթո և Խջեղարե», «Մոկաց Միրզա», «Լենին դյուցազնի կոխը»): Ժողովրդական այլ մոտիվների ոգտագործումը: Շիրազի լեզուն, դունազեղ պատկերները, համեմատությունները:

Գուրգեն Բորյան: Բանաստեղծություններ: Բորյանի հայրենասիրական մոտիվները: Ընկեր Ստալինին նվիրած յերգերը: Բորյանի լիրիկան: Բորյանի տաղաչափությունը, լեզուն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ամսագրեր. «Դարբնոց» (1921—1923 թ. թ.), «Արշավ» (1927—1932 թ. թ.), «Կարմիր ծիլեր»:

Սոցիալիստական շինարարության առաջին շրջանում— Հակոբ Հակոբյան, Նար-Դոս, Մաղաթ Պետրոսյան, Արազի, Հակոբ Աղաբաբ և ուրիշները:

Մաղաթ Պետրոսյան. խորհրդային շրջանի նրա պատմվածքները:

Ծերուն թորդոմյան. պատմվածքներ ու վիպակներ: Քաղաքացիական կռիվների և սոցիալիստական շինարարության պատկերումը թորդոմյանի պատմվածքներում:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՈՒՄ

Ամսագրեր. «Վիշկա» (1925—1932 թ. թ.), «Խորհրդային գրող»:
Գարեգին Սեվունց: Սեվունցի «Ծովախորշում» վեպը: Սոցիա-
լիստական արդյունաբերության ու նրա հերոսների ռեալիստական
պատկերումը: Սեվունցի լեզուն:

Աշոտ Գրաչի (Գրիգորյան): Գրաչու բանաստեղծությունները,
«Ժողովրդի հետ», «Քնարական»: Գրաչու թեմատիկան: Գրաչու լի-
րիկան: Ժողովրդական բանահյուսության լայն ոգտագործումը:
Գրաչու լեզուն:

Թաթուլ Հուրյան: Հուրյանի բանաստեղծությունները: Քաղա-
քացիական կռիվները, սոցիալիստական շինարարությանը Հուրյանի
յերկերում: Հուրյանի ոտմանտիկան: Խորթ ազդեցություններ: Հուր-
յանի լեզուն:

9. ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Թարգմանություններ յեվրոպական կլասիկ գրականությունից.
Շեքսպիր, Սերվանտես, Սվիֆտ, Շիլլեր, Բալզակ, Հյուգո, Ֆլորեր,
Մերիմե, Հայնե, Ռոլան, Բարբյուս: Ռուս կլասիկ գրականությու-
նից. Պուշկին, Լերմոնտով, Գոգոլ, Տոլստոյ, Տոլստոյ, Շչեգրին,
Զեխով, Գորկի: Ռուս խորհրդային գրականությունից. Սերաֆիմո-
վիչ, Մայակովսկի, Ֆոլերմանով, Ֆադեյեվ, Շոլոխով, Ա. Տոլստոյ,
Ն. Ստրովսկի: Հարևան յեվրոպական ժողովուրդների կլասիկ և ժա-
մանակակից գրականությունից. Ռուսթավելի, Ճավճավաձե, Սաբիր,
Ախունդով, Շելլենկո, Ջամբուլ: Դրամատուրգիական գործերի թարգ-
մանություններ և բեմադրություններ: Թարգմանական գրականության
դերը խորհրդային հայ կուլտուրայի զարգացման և ժողովուրդների
կապի ամրապնդման գործում:

10. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ: ՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԱԴՐԵՐ

Հայաստանի Խորհրդային Գրողների Միությունը, նրա գործու-
նեցությունն ու նրա որդանները— «Խորհրդային գրականություն» և
«Գրական թերթ»: Գրողների Միության աշխատանքը նոր կադրեր
պատրաստելու գործում: Յերիտասարդ բանաստեղծները, արձակա-
դիրները և դրամատուրգները: Յերիտասարդ բանաստեղծների չափա-
ծո նամակն ընկեր Ստալինին:

Աշուղ Գրիգոր, Շերամ, Հրկեղ, Աշխույժ, Վերդի: Ժողովուրդների մեծ առաջնորդներ Լենինն ու Ստալինն աշուղների ստեղծագործություններում: Քաղաքացիական պատերազմի, հայրենիքի պաշտպանության, սոցիալիստական խաղաղ աշխատանքի ու շինարարության, հարվածաշնության, ստախանովական շարժման արտացոլումը աշուղների յերգերի մեջ: Աշուղ Գրիգոր՝ «Ջան Ստալին», աշուղ Վերդի՝ «Ստալինի կռիվը»: Աշուղ Աշխույժ՝ «Ստալինյան գարուն»:

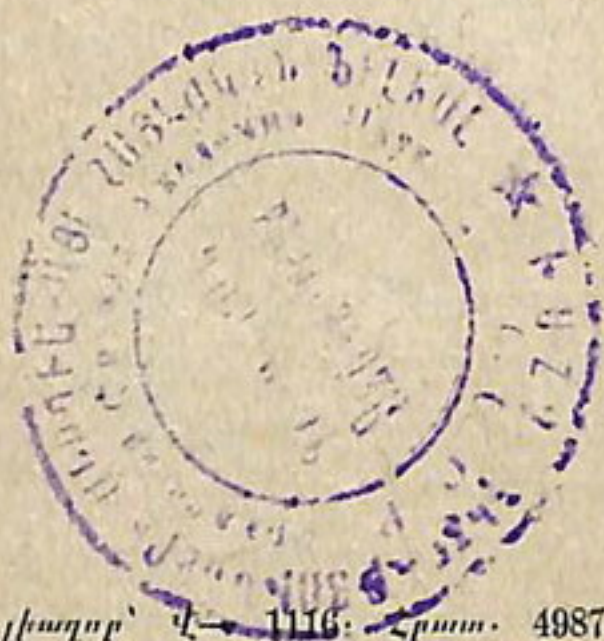
12. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅ ՖՈԼԿԼՈՐԸ

Խորհրդային հայ ֆոլկլորը վորպես Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության շնորհիվ ազատագրված հայ ժողովրդի հույզերի, պայքարի ու նվաճումների գեղարվեստական արտահայտություն:

Խորհրդային հայ ֆոլկլորի թեմատիկան. դուր՝ Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության, Խորհրդային իշխանության, քաղաքացիական կռիվների, կարմիր Բանակի, կուսակցության ու կառավարության, նրանց առաջնորդների (Լենինի, Ստալինի, Կիրովի, Վորոշիլովի, Որջոնիկիձեյի, Միկոյանի): Սոցիալիստական շինարարության, կոլտնտեսական կյանքի, ստախանովական շարժման, Ստալինյան Սահմանադրության, Խորհրդային հայրենիքի, կոմսոմոլի, կնոջ ազատագրության, ժողովուրդների յեղբայրության նկարագրությունը և ժողովրդի թշնամիների մերկացումը հայկական ֆոլկլորում: Խորհրդային հայ ֆոլկլորի ժանրերը՝ յերգեր, ձոներ, դրույցներ, եպոս:

Խորհրդային հայ եպոսը, «Լենին փաշա». Հոկտեմբերյան հեղափոխության, Լենինի, նրա զինակիցների, քաղաքացիական պատերազմի հերոսականության բարձր գեղարվեստական նկարագիրը «Լենին փաշա» եպոսում: Եպոսի գեղարվեստական բացառիկ արժանիքները, նրա պաթոսը, դիալոգանքը, ուժղնությունը, պատկերավորությունը: «Լենին փաշա»-յի կապը «Սասունցի Դավիթի» հետ: Եպոսը մեծ ներդրում Խորհրդային Միության ժողովուրդների գրականության մեջ: Եպոսի մշակումը հայ խորհրդային պոետների կողմից:

Տէր. Խմբագիր՝ Ի. Վարդանյան
Սրբագրիչ՝ Վ. Ավագյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Յե. Տեր-Մինասյան

Գլխավորի լիազոր՝ Վ. 1116. Հրատ. 4987.

Պատվեր 652. Տիրաժ 2000.

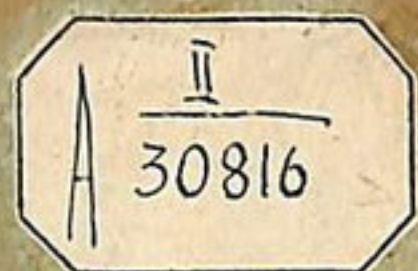
Թուղթ 64X92. Տպագր. 4 մամ.

Մեկ մամ. 43680 նիշ.

Հանձնված և արտադրության 22 հուլիսի 1939 թ.

Ստորագրված և տպագրության համար 25 սեպտեմբերի 1939 թ.

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 10 ԿՈՊ.

[304.]